

Art Residency
Lapszámunk 1., 5–9., 11–17. oldalait Benedek Levente *CAPSLCKDOWN* címmel, a kolozsvári Planetárium kávézóban megrendezett plakátkiállításának anyagával illusztráltuk.

PAPP ATTILA ZSOLT

Haza magadban

Szálinger Balázs frissen megjelent *Al-dunai álom* című útirajzában van egy váratlan és szép passzus: így írja le a pillanatot, amikor Szerbiából a román határ felé tartva megpillantja a Kárpát-medencét jelző hegyvonulatot: „Ismeretlen tájon, egy idegenül viselkedő Duna mellől meglátni kívülről a Kárpátokat... Lehete így-úgy csavarni-csúrni, visszavonni-kitágítani-lábjegyzetelni, korrektté tenni, azt mondani, hogy *bizonyos értelemben*, de ne, hadd ne. Felemelő érzés volt, hogy az ott már: a hazám. Mint amikor hosszú éjjeli út vége felé az M5-ösön Kecskemét után meglátom Budapest fényeit. Mint amikor az M7-esen Fonyód után egy-egy faszor mögött már látszik a Keszthelyi-hegység. Csak ez mindkettőnél élesebb, mellbevágóbb és egyszerre megnyugtatóbb volt, kívánom mindenkinek.” Könnyű lenne ezt betudni – különösen ebben az évben – egyfajta trianoni nosztalgiának, de az ereje éppen az egyszerűségében és magától értetődőségében áll. Igen, visszaérkezni valahonnan, akárhonnan a Kárpát-medencébe (akár az Al-Dunához egy zalainak): hazaélmény; aki araszolt már a Prahova völgyén Erdély felé, tudja, miről beszélek. De miféle haza ez? Országnak nem ország, legalábbis nem *egy* ország, sőt nem is országok halmaza, de hát ezt tudjuk. Mondanánk, hogy a nemzeti összetartozás teszi – de ez nem magyarzza meg az otthonosságérzést olyan helyeken, ahol magyarok már hírmondónak is alig maradtak.

Ennek a makacsul továbbélő hazafogalomnak kétségkívül létezik térbelisége, úgy értem, konkrét, behatárolható térbelisége – és időbelisége is, mert az emocionális keretét mégiscsak a történelem évszázadai teremtették meg, enélkül nem értelmezhető és nem átélhető. Ahogy Térey Jánosnál, aki hangsúlyozta, hogy számára a haza földrajzi fogalom is. Nem „eszme”, nem *a haza a magasban* nyelv- és kultúráközpontú, a világon bárhol megélhető elemeltsége ez, nem kontúrtales, virtuális szellemi tér, és nem is pusztán emberek közössége: ez a haza a tájban rejlik, de valahogy úgy, mint Michelangelónál a műalkotás, amelyről a szobrásznak le kell fejtenie a kötömb roppant feleslegét. Csak hát hányan akarják manapság lefejtetni, előhívni, megrajzolni a mentális térképét, megélni – és minek? Hiába tett lakatot a járvány a fél világra, a glóbusz mégis zsugorodik, a mobilitás nő, az otthonok egyre inkább lakhellyé válnak, a lakhelyek pedig felcserélhetőek: a „valahol” begyökerezettségét, régióhoz és helyhez kötöttségét felváltja az „akárhhol” kötődés nélküli világpolgárisága. De vonulhattak át itt különféle népek, változhattak az impériumok, elkülönülhettek és keveredhettek a nyelvek és nemzetiségek ebben a nagy teknőben, ma is, ha váratlanul szembetalálkoznak, felismeri egymást a táj és az ember, aki *valahol* akar lenni benne.

A dekonstrukció a részletekben, az angyal az egészben rejlik

BESZÉLGETÉS
ORBÁN JOLÁNNAL

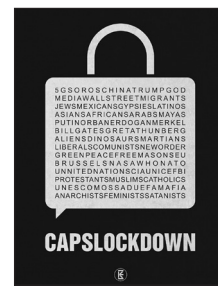
/2

Lovász
Krisztina

RÖVIDPRÓZÁI

/6

Anubhav
Tulasi

VERSEI

/17

A dekonstrukció a részletekben, az angyal az egészben rejlik

Beszélgetés Orbán Jolán irodalom- és művészetteoretikussal

– Az interjú mint műfaj különösen alkalmas a dekonstruálásra, mivel általában teleologikusan építkeznek. Az Ön pályaképét sem lehetne máshogyan megközelíteni, mint egy nagyszerű konstrukciót (amiben azonban nincs eltévelyedés, nincs dekonstruálható pont). Mit gondol erről?

– Az interjú számomra párbeszéd, vázalkozás, találkozás. A teleológia ellenére van benne egy kiszámíthatatlan mozzanat, egy váratlan esemény, ami a kérdéssel érkezik, és a beszélgetésben történik meg. Ezért egyszeri és megismételhetetlen, és pontosan ez benne a dekonstruktív mozzanat. Mondhatnánk azt is, hogy látzólag konstrukció, de valójában dekonstrukció. Az én pályaképem esetében is így van, első rálátásra célirányosan megtervezettnek tűnik, de tulajdonképpen a véletlenek szerencsés összjátéka, amiért nagyon hálás vagyok a sorsnak vagy a gondviselésnek, személy szerint pedig a szüleimnek, a családomnak, a barátaimnak, a tanárainak és a hallgatóimnak.

Ez az év a mélyinterjúk éve az én életemben. Az elején szokatlan volt nekem ez a műfaj, de mára már megkedveltem, mivel nagyon jó kérdéseket kaptam a beszélgetőpartnereimtől. A kérdések megszólítanak, gondolkodóba ejtenek, arra készítetnek, hogy olyasmit fogalmazzak meg, amire eddig nem is gondoltam vagy nem így gondoltam. Nincsenek kész válaszaim, bár tudok „penge” lenni. Ezt a nevet még a kilencvenes évek elején kaptam a hallgatóimtól, Varga Zoltán volt tanítványom mesélte nevetve, amikor kollégák lettünk az egyetemen. A most végzős hallgatóktól a „fekete

ciklon” nevet kaptam, ami szintén nagyon tetszik nekem. Harminc év alatt azért sok nevem lehetett, de ezek jutottak el hozzám.

– Egyik interjúban játékba hozza Jacques Derrida sokat idézett állítását: „amióta csak az eszemet tudom, az írás foglalkoztatott, de mindig a másik történeteként.” A Világosságban megjelent Filozófiai önéletrajzok – Derrida, Nietzsche, Szókratész című tanulmányában is részletesen tárgyalja az önéletrajziséget, önéletrajz mint filozófiai és poétikai kérdést. Hogyan vezetett az útja az íráshoz?

– Nálam az íráshoz az írószereken keresztül vezetett az út. Édesapám asztalosmester volt, ezért a füle mögött mindig ott volt a piros asztalos- vagy ácscezuza, mindig elnéztem, ahogy a „filungokra” betűket ír vele, én is próbáltam vele rajzolgatni, de nekem nem állt kézre, nem azért, mert még akkor nem tudtam írni, hanem azért, mert lapos volt a ceruza hegye is, így nem volt könnyű vele bánni. Az anyai nagytám, aki annak idején a falu bírója volt, és mindig azt mondta, hogy „én akkor is Bíró maradtam, amikor már nem leszek bíró” – lám-lám, hol kezdődhet a nyelvjátékok iránti vonzalmam –, szóval Bíró nagytátnak volt egy gyönyörű bordó tolla, és azt mondta, hogy amikor nyugdíjba megy, akkor nekem adja ajándékba, az öcsémnek pedig a gyöngyház nyelvű bicskát ígérte. Vártuk is azt a nyugdíjat, de még mennyire, hogy vártuk. Amikor eljött az ideje, annak rendje-módja szerint megkaptam a tollat, az öcsém pedig a bicskát. Nagy becsben is tartottam az üveges szekrényben, bár ír-

ni már nem írtam vele, mert addigra volt saját tollam. Balkezes voltam, ezért mindig vékony hegyű minőségi tollakat kaptam a szüleimtől, hogy ne maszatolódjon el az írás. Még érettségi ajándékként is tollat kaptam, sőt a férjem is meglepett egy Pelikán tollal, ráadásul én is egy Montblanc tollal ajándékoztam meg Derridát. De az most engem is meglep, hogy amikor megkérdeztem Danikát, a nagyobbik fiamat, hogy mit szeretne az elsőáldozásra kapott pénzéből venni, azt válaszolta, hogy egy Montblanc tollat. Meg is kapta, amiként a karórát is, mert nálunk a családban az volt a szokás, hogy Mikulásra csizmát, húsvét-ra lakkcipőt, elsőáldozásra pedig órát kapunk. Tehát a toll már megvolt az íráshoz, a füzetet én vettem, a történetet is én írtam. Máig is azon gondolkodom, hogy miért a Mississippi partján játszódik *A barátság jót tesz* című regényem, és miért nem mondjuk a Hargitán. Talán azért, mert Tamási Áron azt már megírta? Talán azért, mert a csíkos könyvek jobban érdekelték, mint a pöttyösek? Talán azért, mert éppen cowboyfilmeket adtak a tévében szerda esteként? Talán azért, mert szerettem volna elmenni Amerikába? Jártam is a Mississippi partján a férjemmel évekel később, még annál is nagyobb volt, mint amilyennek elképzeltem. Verset, drámát is írtam, de aztán egy hirtelen gesztussal tűzbe vettem a verseket, a dráma nyomára többé nem akadtam, a regényt megtartottam, de a szépírói karrierem ezzel véget ért. Arra még emlékszem, hogy Barbat Erzsébet tanárnő a Csíkszeredai Matematika-Fizika Gimnáziumban egy alkalommal felkiáltott egy dolgozatom után: Átok, neked van egyéniséged! Arra is, hogy Molnár Vilmosnak is ugyanezt mondta, ő megmaradt a szépirodalom mellett, én később irodalomelméletre váltottam. Ebben Gyimesi Évának, Láng Gusztávnak és Martinkó Andrásnak is szerepe volt. Kilencedikes koromban, Csíkszeredában a könyvesüzletben felfedeztem a könyveiket, nagyon tetszett nekem az irodalomhoz való elméleti közelítésmód. A tizenegyedikbe való felvételihez fel is használtam Martinkó András Petőfi-értelmezését, Barbat Erzsébet akkor is megjegyezte, hogy tetszett neki ez a dolgozat, de ezt csak utólag tudtam meg, mert a sikeres felvételi után átmentem az akkor alakult ipari kémia osztályba, így már nem ő, hanem Czegő Zenóbia volt a magyartanáróm. A megyészi, majd közgazdasági kitérő után visszatértem az irodalomhoz és az íráshoz. Az egyetemen Gyimesi Évánál Sütő András esszéiből írtam a szakdolgozatomat, az esszé mint írásmód érdekelt, Gyimesi Éva azt mondta a szakdolgozat-készítés közepette, hogy most következne Roland Barthes. Így aztán Zürichben ott folytattam, ahol Kolozsváron abbahagytuk, Roland Barthes szövegeivel, hogy mégis Derrida lett belőle, az a *Grammatológiának* köszönhető, amely az írás kérdésével foglalkozott.

– Fel tudja idézni, hol található a fordulópont, mikor vált az írás a saját történetévé?

– Az önéletrajz is Derrida történeteként érkezett hozzám, mégpedig akkor, amikor 1993-ban meghívtuk Pécsre, ahol a kezdeményezésünkre *doctor honoris causa* címet kapott. Előzetesen kértünk tőle

ORBÁN JOLÁN

1962. február 7-én született Csíkszeredában. Szülővárosában végezte a középiskolát 1981-ben, 1983 és 1987 között a kolozsvári BBTE magyar–orosz szakán szerzett tanári diplomát. Ezt követően irodalomelméletet, filozófiát, esztétikát tanult Zürichben, Párizsban, Bostonban. 1990 szeptembere óta a Pécsi Tudományegyetemen tanít. Később ösztöndíjjal kutat az Egyesült Államokban, Párizsban és Münchenben. 2011–12-ben vendégtanár a kolozsvári BBTE Magyar Irodalomtudományi Tanszékén. Tudományos fokozatai: 1994-ben doktori vizsga az ELTE BTK összehasonlító és világirodalom tanszékén, 1995-ben kandidátusi vizsga, 2007-ben habilitáció. A magyar Derrida-kutatás és -fordítás kiemelkedő alakja, több tanulmányt, könyvet publikált a témában, és a francia filozófus több könyvének társfordítója.

egy szöveget, amelyet pontosan az érkezésére szerettünk volna megjelentetni a *Jelenkor* folyóiratban. A *Másik egy nyelvűsége, avagy az eredetprotézis* című írását küldte el. Amikor elolvastam, teljesen meglepett az önéletrajzi szöveg felerősödése, eddig hallottam ezt a hangot, így a képeslapok hátoldalán – *La carte postale. De Socrate à Freud at au-delà* (1980) – lapalji jegyzetként, naplóként – *Survivre* (1979) – vallo-másként – *Circonfession* (1990) –, de most dominánssá vált ez a hang, még akkor is, ha egy fiktív párbeszéd keretében szólalt meg. Ezért, amikor Mekis János és Varga Zoltán kollégáim felkértek, hogy tartsak egy előadást az általuk szervezett *Írott és olvasott identitás. Az önéletrajzi műfajok referenciális kontextusai* című konferencián (2005), akkor elkezdtem szisztematikusan foglalkozni ezzel a kérdéssel, ennek a kutatásnak egy részét már publikáltam a korábban említett szövegben. De ez még mindig a Derrida története. 2004. október 9-én éppen *A város mint emlékezet és ígéret* című Derrida-szövegen dolgoztam, egy idézet kellős közepén voltam, amikor Csuha István-tól kaptam egy e-mailt, azt írta, hogy most jelentették be a frankfurti könyvvásáron, hogy meghalt Derrida, szeretne felkérni, hogy írjak egy rövid cikket róla az *Élet és Irodalom* számára. Tudtam, hogy Derrida beteg, Richard Rorty írta meg elsőként nekünk 2003 májusában, azt is, hogy hasnyálmirigyrákban szenved, azt is, hogy maximum másfél éve lehet. Ennek ellenére nem hittem el, hogy meghalt, befejeztem a mondatot, befejeztem a szöveget. Még mindig nem tudtam elkezdni a nekrológot, mert tulajdonképpen ezt kellett volna írnom, István sem mondta ki, én sem mondtam ki ezt a szót, de mindketten tudtuk, hogy ez a műfaj. Korábban több Derrida által írt nekrológot is lefordítottunk magyarra, a Deleuze és Lyotard halálára írt szövegeket, sőt a Lévinasról írt teljes könyvet is, többször is elolvastam már a gyászunka-könyvét – *Chaque fois unique, la fin du monde* (2003) –, de mégsem tudtam azt leírni, hogy meghalt Jacques Derrida. Egész éjjel a számítógép előtt virrasztottam, nem találtam a szavakat, hajnalban mégis megírtam egy rövid szöveget az *Élet és Irodalom* számára – *Jacques Derrida, aki szóra bírta a nyelvet* címen. Nem Derrida halt meg, hanem Jacques, nem Jacques-ról írtam, hanem Derridáról. „Szókratész halálától fogva” – *à partir de la mort de Socrate* – jutottak eszembe a *Platón patikájának* mondatai –, Platón az írást Szókratész halálától fogva kezdte, tulajdonképpen nálam is ekkor kezdődött újra az írás. A *Replika* és a *Kritika* folyóiratok ekkor kértek fel bennünket egy-egy beszélgetésre, ezeken a beszélgetéseken kezdődött el a személyes emlékek felidézése. 2005 óta minden évben rendezünk egy Derrida-konferenciát az emlékezetére, nem a rajongás vagy a kultuszépítés céljából, hanem a dekonstrukció „több mint kritikai” szellemének jegyében. Ezek a konferenciák természetesen arra is alkalmat adnak, hogy Jacques személyiségét felidézzük, hiszen azokat a hozzá közel álló filozófusokat, irodalmárokat hívjuk meg, akik Derridából kiindulva saját utat találtak meg. Benoît Peeters *Derrida* (2010) biográfiáját, valamint a könyv írásával egyidőben keletkezett *Három év Derridával* című könyvét olvasva értettem meg,

hogy bár Derrida halhatatlan, Jacques halandó, még akkor is, ha „halandó csak halandót szerethet halhatatlanul” (József Attila). Ettől kezdve már nem csak egy téma, hanem írásmód volt számomra is az önéletrajz, lassan a magam története, még akkor is, ha most is a másik történeteként érzékelik.

– *1994-ben jelent meg Derrida írás-fordulata című könyve, aminek fontos előzménye a külföldi egyetemeken végzett kutatómunka. Zürichben, majd Párizsban kerül közvetlen kapcsolatba a dekonstrukcióval. Közben a strukturalizmusnak, hermeneutikának vagy Lacan pszichoanalízissel kapcsolatos szövegeinek is hihetetlen erejük és befolyásuk lesz. Miként hatottak ezek az irányzatok abban a környezetben a gondolkodására?*

– 1988 januárjában érkeztem meg Zürichbe, a férjem, Boros János ott élt és dolgozott. Akkor még nem tudtam németül, de gyorsan nekiestem a nyelvtanulásnak, ősszel pedig beiratkoztam vendéghallgatóként a Zürichi Egyetemre, többek között Michael Böhler *Huszadik századi irodalomtudományi módszerek* című előadására. Örömmel láttam, hogy Roland Barthes szövegeit is venni fogjuk. A dekonstrukció kifejezés nagyon tetszett nekem, pontosan értettem, hogy mire utal, annak ellenére, hogy még nem tudtam, mit jelent. Az orosz formalizmus, a strukturalizmus és a hermeneutika volt számomra eddig a mérvadó, Gyimesi Éva *Teremtett világ. Rendhagyó bevezetés az irodalomba* (1983) című könyve a mérték. Alig vártam már a Barthes-előadást, nagyon tetszett, aztán jött Derrida, az még jobban megérintett, és ez az érintettség azóta is tart. Minden egyes szövege új öröm számomra, épp a napokban olvastam a Facebookon, hogy megjelent egy újabb kötete *Le calcul des langues* címen, alig várom már, hogy olvashassam. Derrida és Paul de Man is tartott előadásokat Zürichben jóval korábban, bár nem emlegették, de benne volt a levegőben. Foucault-szemináriumra is jártam, a freudi és a lacani pszichoanalízis is jelen volt, tehát a strukturalizmus, a dekonstrukció és a pszichoanalízis ekkor még erőteljesen alakította a filozófiai és irodalmi gondolkodást. Párizsba 1989 őszintén érkezünk, beiratkoztam Derrida előadásaira, ekkor még az École normale supérieure rue d’Ulm-beli épületében voltak, nagyon sokan jártak az órákra, zsúfolásig telt a terem minden egyes alkalommal. Derrida novemberben kezdte a párizsi óráit, szeptemberben és októberben New Yorkban, áprilisban pedig a kaliforniai Irvine egyetemen tanított. Mi már szeptemberben megérkeztünk, így előtte végignéztük az összes párizsi egyetem programját, kiválasztottuk azokat a kurzusokat, amelyek érdekelték minket, megnéztük a College de France programjait is, a könyvtárakat, a múzeumokat, a színházakat. Amire kezdődött az egyetem, már minden napra jutott legalább négy-öt program, hétvégeken pedig jöhettek a múzeumok. Minden vasárnap tíztől hatig a Louvre-ban voltunk, teremről teremre végigjártuk egy év alatt, hatra pedig mentünk a Notre-Dame székesegyházba, IV. Henrik találóan mondta, hogy *Párizs megér egy misét*, különösen, ha

Cardinal Lustiger prédikált, akivel Derridának is volt egy hosszú beszélgetése. Georges Duby, Pierre Bourdieu, Pierre Boulez a College de France-ban, Jacques Bouveresse és Sarah Kofman a Sorbonne-on, Jacques le Goff az École normale supérieure-ön, Jean Greisch a Katolikus Egyetemen, Julia Kristeva a Paris VII-en, Hélène Cixous a Paris VIII-en tartott előadásokat, ehhez jöttek még a könyvbemutatók, a beszélgetések, a kiállítás-megnyitók, tehát nagyon intenzív és eleven intellektuális életünk volt Párizsban. Az utcán összefutottunk hol Hanna Schygulla színésznővel, hol Philippe Sollers költővel, hol Cserhalmi Györggyel. Jacques le Goff előadásán két magyar diáklánnyal találkoztunk, Derrida előadásán is voltak magyarok, pedig még éppen hogy megnyíltak a határok, 1989 őszén voltunk, a nemzeti kerekasztal tárgyalások idején, Magyarország utat engedett a keletnémeteknek, a decemberi romániai forradalom viszont még sejtéseinkben sem létezett. Történelmi időkötést élünk. A struktúrák már nemcsak Párizs utcáira mentek ki, hanem Budapest, Berlin és Temesvár utcáira is, és ebbe még Szent Mihály útja is beleremegett. Mindenütt nagy szimpátiával fogadtak, ha megtudták, hogy magyarok vagyunk, mindenki figyelte az eseményeket. De voltak egészen spontán és véletlen helyzetek is, amelyek emlékeztetése maradtak, a Gibert Jeune könyvesüzletben néztem a filozófiakönyveket, amint levettem a polcra Rainer Rochlitz *Le jeu ne Lukács* (1983) című könyvét, megszólalt mellettem egy férfi, és azt kérdezte, hogy miért érdekel ez a könyv. Azt válaszoltam neki, ha az emlékezetem nem csal, mert az esszémből írtam a szakdolgozatomat és nagyon jól tudtam használni a *Lélek és formák* című Lukács-kötetet. Kérdően nézhettem rá, mert erre azt mondta, „én írtam a könyvet”. Ezt követően többször is találkoztunk vele Párizsban, az óráira is elmentem, akkor dolgozott egy Ricœur-köteten, amelyet meg is kaptam tőle ajándékként.

Az École normale supérieure termében nagy volt a nyüzsgés, amikor megérkeztünk az első Derrida-előadásra, alig lehetett helyet találni, volt, aki egy kiskutyával a karján érkezett, volt, aki dohányzott, volt, aki magában füstölgött, de amikor megérkezett Derrida, hirtelen mindenki elcsendesedett, és érdeklődéssel figyelt. Derrida letette az asztalra a válltáskáját, kivett egy paksaméta papírt, körülnézett a teremben, volt a tekintetében valami ellenszegülés, talán a világgal szemben, talán önmagával szemben – „Mi/ellen/ nem szegül” (Paul Celan) –, majd leült, és két órán át olvasta a szövegét. *Manger l'autre* – ez volt az előadás címe, Kleist *Pentheszileia* című művét elemezte – *Mund jetzt und Hand, und Hand und wieder Mund* – idézte többször is a német eredetit. Egyszer csak kiemelte a táskájából Barthes *Beszéd-töredékek a szerelemről* (1977) című könyvét, felmutatta a hallgatóságnak, halkán megjegyezte, hogy ezt a könyvet érdemes elolvasni. Másnap elmentem a Fnac könyvesboltba, megkerestem a könyvet, amint ránéztem a borítójára, rögtön megértettem, hogy miért is lehetett fontos Derridának ez a kiadás, a borítóképen a képkihívásban

>>>>> folytatás a 4. oldalon

két egymást diszkrétén érintő kéz látható – *Mund jetzt und Hand, und Hand und wieder Mund – Képtörédek a szerelemről?* Csak évekkkel később néztem meg a képaláírást: *Tóbiás és az Angyal* (részlet). Verrocchio műhelye. Nemzeti Galéria, London. A dekonstrukció a részletekben, az angyal az egészben rejlik.

– *Viszonylag keveset tudunk a személyes élményeiről Derridával kapcsolatban. Mi volt a legnagyobb kihívás a beszélgetéseik alkalmával? Voltak Önben előfeltevések, melyeket a személyes találkozások esetleg felülírtak?*

– Engem mindenekelőtt a szöveg érdekelt, ezért leválasztottam a szerzőt a szövegről. Mindaddig, amíg be nem fejeztem a Derridáról írt könyvem, nem kerestem vele a személyes találkozást, Párizsban az előadásokon láttam, amikor Budapesten volt 1992-ben, akkor ott voltam a Magyar Tudományos Akadémián a beszélgetésen, akkor egy pillanatra beszélgettünk, a diszkuszióban részt vettem ugyan, de ennyi volt az egész. Amikor meghívtuk Pécsre, akkor már több levelet váltottunk, a repülőtéren már ismerősként üdvözlöttük egymást, ott rögtön adott egy interjút a *Népszabadságnak*, majd végre beültünk az autóba, és megindultunk Pécs felé. Ekkor kezdtünk beszélgetni, nagy lelkendezve meséltem neki, hogy már meg is jelent *A másik egy nyelvűsége*, tetszett neki, hogy hárman fordítottuk, megjegyezte, hogy sajnos nem tud magyarul, ezért nem tudja elolvasni, amire én azt válaszoltam, semmi gond, visszafordítjuk franciára. Lett ebből akkora kacagás az autóban, hogy még most is visszhangzik a fülemben. Ettől a pillanattól kezdve teljesen felszabadult Derrida, és minden egyes találkozásunk a későbbiekben is ilyen vidám volt, legyen az Párizsban, Leuvenben, New Yorkban vagy az Irvine-on. Nagyon sok közös kalandunk is volt, Pécssett az autónk kapott defektet, amikor a díszdoktori ünnepségre mentünk, másnap hirtelen akkora hó esett, hogy bent rekedtünk a Pécsi Akadémiai Bizottság Házában, holott terített asztal várt bennünket a város másik végében, Párizsban egyszer megbeszéltünk egy találkozót, de elszámoltuk az órát, így Derrida hiába várt ránk, Irvine-ban hazavitt bennünket autóval, nem jó kijáratnál mentünk ki, így hosszan keringtünk az autópályán, New Yorkban összefutottunk a liftben, és majdnem bent ragadtunk. Mindig vidám, jókedvű beszélgetéseink voltak, de nagyon ritkán beszélgettünk filozófiai kérdésekről, politikáról, irodalomról, filmről annál inkább. Amikor egyszer-kétszer mégis filozófiára terelődött a szó, akkor az volt az érzésem, hogy számára ez nem beszédtema, hanem írástéma, azaz mintha az írógép előtt ülne, már mozdult is a keze a képzeletbeli billentyűk felé.

– *A Pécsi Tudományegyetemen folytatott tudományos munkája mögött sikerült meglátnunk a Dekameron 2020 kötet révén azt is, hogyan látja (akár szó szerinti jelentésben) magát a várost. Pécs maradt Ön számára a kulturális lakozás színhelye?*

– „Úgy szeretem már Rodostót, hogy el nem feledhetem Zágont” – többször is

eszembe jutott Mikes Kelemennek ez a mondata a koronavírus ideje alatt. Eddig soha nem volt honvágyam, hiszen az ünnepekre mindig hazamentünk Erdélybe, nyáron legalább egy hónapot otthon töltöttem a fiaimmal, de most megtapasztaltam, hogy milyen nehéz lehetett Mikes Kelemennek. A *Dekameron 2020* kötet Farkis Tímea olasz szakos kollégánóm kezdeményezésére jött létre, március közepén láttam meg a Facebookon a bejegyzését, rögtön írtam rá, így húsz napon keresztül írtuk az általunk választott témákra a történeteket. Akkor még nem is sejtettük, hogy könyv lesz belőle, tulajdonképpen én csak Timit ismertem, vele is csak értekezleteken találkoztunk, meg az olasz tanszékek közös programjainkon. Nagyon komolyan vettük az írást, húsz nap alatt száz szöveget írtunk meg, kétnaponként posztoltuk őket, volt amikor csak pár mondatra futotta az időnkéből, volt amikor egy oldalra, hiszen napközben mindenki tanított, dolgozott, éjfél volt az írás ideje nálam is, amikor már mindenki visszavonult a saját szobájába. Már a második kiadásnál tartunk, pedig egyikünk sem író, nem is erről szolt ez a történet, hanem arról, hogy visszavonuljunk önmagunkba, erőt merítsünk egymás történeteiből. Megértettem a kolostorok csendjét, sőt meg is értem erre a csendre. Én a tavasz témát választottam, mivel számomra Pécs a tavasz városa. Én már azelőtt megszerettem Pécsset, mielőtt idekerültem volna. Számomra mindig is az első magyar egyetem és Janus Pannonius városa volt, aki búcsút vett Váradtól, hogy megérkezhesen a dunántúli mandulafáska városába. Intellektuális értelemben is hazajöttem Pécsre, azóta is itthon vagyok, de az otthon továbbra is Csíkszentmiklós. Az erdélyi diákságról olvastam egyszer egy könyvet, amelyben találtam egy feljegyzést, mi szerint Csíkszentmiklósról elindult egy Simon nevezetű diák Wittenbergbe tanulni, hát akkor már itt lenne az idő, hogy egy leány is nekvigájon a nagyvilágnak, gondoltam. Elindultak már előttem többen is, kivándoroltak Amerikába, Kanadába, Ausztráliába, édesapám is elindult Pestre asztalosmesterséget tanulni, de a bombázások közepette hazajött. Pécsben az is tetszett nekem, hogy már a római időkben város volt, azóta is többnyelvű és többkultúrájú város, magyar, német, szerb, horvát iskolák, templomok, színházak vannak, Csontváry-, Vasarely-, Martin Ferenc-, Schaár Erzsébet-múzeum, a kortárs képzőművészet is nagyon erős, Keserű Ilona, Rétfalvi Sándor, Pinczehelyi Sándor, Pál Zoltán, Nagy Márta, Fusz György, a zenészek közül Vidovszky László vagy Weber Kristóf zeneszerzők, a Zsolnay-negyed nagyszerű kulturális tér, tehát minden nehézség ellenére lehet itt intellektuális életet élni. Elég nagy város már ahhoz, hogy elveszünk benne, de elég kicsi ahhoz, hogy mindenhová elérjünk.

– *Kivételes az élethez való hozzáállása. Hogyan tud mindig a legnagyobb intenzitással jelen lenni, hogyan tudja fenntartani a pillanatok eseményjellegét?*

– Csak remélni tudom, hogy ez így van, kedves Zsófia. Megpróbálok mindig önmagam adni, magamból és másból is a maximumot kihozni szakmai és emberi

értelemben egyaránt. A kettő nálam ösztartozik, lehet, hogy pontosan ez a títka a jelenlétnek és az eseményjellegnek is. Minden percet úgy élek meg, mintha az első és az utolsó lenne. Van, amikor sikerül, van, amikor nem, de tudok a hibáimból is tanulni. Nem szenvedek sem Isten-komplexusban, sem tanárkomplexusban. Természetesen sokszor tévedtem, emberek, helyzetek megítélésében, de tudok bocsánatot kérni és megbocsájtani is. Harminc év tanítás hosszú idő, minden perce öröm volt számomra. Ehhez viszont nem voltam elég egyedül, kellett az otthoni családi tapasztalat, Édesapám gyalult, Édesanyám festett, én és az öcsém vittük az enyves éket vagy a vésőt, vagy kint dolgoztunk a mezőkön, az erdön, néha tíz kilométer gyaloglás után egész nap takartunk, este pedig ismét hazagyalogoltunk, ha fel nem vett egy szekér vagy autó, ahol jól elbeszélgettünk. Tehát megvolt a nap, a hét, az év ritmusa, ma is így zajlanak a napjaink, csak most szöveget szántunk-vetünk-aratunk-enyvezünk vagy szövünk. Kellettek a gyermekkori nagy beszélgetések a barátnőmmel, Erőss Máriával, aki orvos lett, de együtt jártuk az erdőt-mezőt, ma is így van, nagyon sokat kirándulunk. Kellettek a gimnáziumi barátnők, Pethő Ágnes, Szabó Magdika, Zöld Annamária, Balázs Laura, és sorolhatnám tovább a neveket, kellett az egyetem, Ajtony Zsuzsa, Buchwald Betti, Rácz Melinda, Pápai Zsuzsa vagy Csergő Zsuzsa, Jeney Éva, Janovics Enikő, Rusz Mónika. Kellettek a tanáraink, a kollégáink, a hallgatóink. Kellett a férjem, a pécsi család, a fiam támogatása. És természetesen kellett hozzá Derrida, akinek a szövegei gondolkodásra és írásra készítették.

– *Mindkét gyermeke kiváló alkotói és tudományos pályán mozog. Nehéz döntés volt megadni ehhez a szükséges szabadságot?*

– Én megkaptam ezt a szabadságot a szüleimtől, ezért szerettem volna megadni a gyermekeimnek is. A férjemmel ebben teljesen egyetértettünk, tudatosan figyeltünk arra, hogy szabad szellemben neveljük a gyermekeinket és mindig megadjuk nekik a választás lehetőségét. Mi magunk megvalósítottuk a saját álmainkat, ezért arra ösztönöztük a fiainkat, hogy ők is megtalálják azt, amit egy életen át szeretnének csinálni. Nem a mi álmainkat kellett megvalósítaniuk, hanem a sajátjaikat. Ennek érdekében minden lehetséges sportot, művészeti ágat megmutattunk nekik, amihez kedvük volt, abban támogattuk, amit nem szerettek volna csinálni, azt nem erőltettük. Na jó, azért volt, amiben nem volt pardon, nyelvet tanulni például kellett, úszni kellett, az egyiket azért, mert hasznos, a másikat azért, mert egészséges. Dani Budapestre ment a Fazekas Gimnáziumba, minden kémia és biológia versenyen ott volt, háromszoros bronzérmes olimpiikon, ma Cambridge-be jár egyetemre, orvosi szakon. Misi a nagyközönség szemelátára és füle hallatára nőtt fel, tizenegy évesen kamerafénybe került, azóta is ott van, vagy naphosszat boldogan zongorázik. Nagyon remélem, hogy nemsokára ismét felléphet Erdélyben is.

KARÁCSONYI ZSOLT

Levelek, odaátra

I

Amikor exitáltál, de néhány héttel, hónappal azelőtt, felhívtál, hogy legyen minden rendben. A szolgálati perpatvarokat is felejtjük el. Hétköznapi dolgokról beszélünk, hogy az unokád hangja milyen. Egy évvel később, az egyik költőtárs a sírod mellett indított vodka okán alaposan szétitta magát. Az a „csillagkék”, máskor vízenyösen-vodkás tekintet néha még eszembe jut.

II

Amikor átaludtad magad, még fél éve se hordtam a fekete bőrkabátom. Kellően hosszú hajjal, fekete farmerben érkeztem a brassói temetésre. Ahol a tor után, néhány héttel később pedig teljesen összejöttem az egyik volt csajoddal. No de mindezt gondolom már tudod.

III

Két évvel korábban (a szemem láttára) majdnem elütött egy autó a Donát negyedben. Éppen szálltál ki a taxiból, én kerékpáron, bevásárlás iránt. Aztán az autó, valami keleti gép, csak elsuhan, mint egy figyelmeztetés. Néhány hónappal később, a Sétatér peremén futottunk össze. Mondtam, ha úgy fordul, valamikor, egyszer, én inkább most kívánok jó utat. Később még irodalmak, ünnepélyek. Néhány napod volt, dolgoztál azért. Pokróc takarta a rád szerelt egészségügyi cuccokat. Semmiségekről beszélgettünk, fociról és politikáról. Azt a mondatot, amit előre mondtam: nem tudtam megismételni. Remélem, nem is volt muszáj.

Nem apokrif. Nem háború

Mindenki támadjon fel.
Aki nem hallja, amit mondok,
aki csak sejti, amit mondok: támadjon fel.

Aki fiatalon halt meg, aki öregen,
aki meg akart halni, aki nem. Támadjon fel.
Járkáljon vígan az Andrássy úton, sörözzön Prágában,
miccsezzen Bukarestben, áztassa lábát tengerekben,
és aztán, csak úgy, mitha mi se történt volna,
mintha ez természetes lenne,
mert egyébként az, nagyon is az:
támadjon fel.

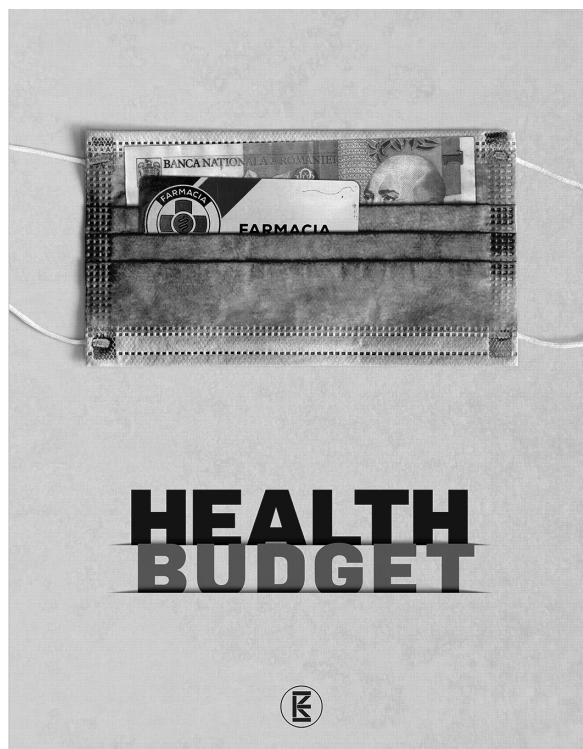
Akit szeretnek: feltámad,
akit nem szeretnek: feltámad.
Egyetlen szó elég a feltámadáshoz.
Mondja ki a szót és: támadjon fel.
A másik testben, a régi testben,
a soha el sem képzelt testben:
támadjon fel.

Gondolja el, miként kell,
az élőknek mutatni, miként kell: támadjon fel.
Aki él még: támadjon fel. Aki él már: támadjon fel.
Aki a bokrokat nyírja, aki a számlákat írja: támadjon fel.

Attól, hogy falak omlanak: ez nem egy vesztes háború.
Attól, hogy falak emelkednek: ez nem egy vesztes háború.
Attól, hogy tenger kettéválik, sivatag homokja szilárdul,
attól, hogy leszakad az ég: ez nem egy vesztes háború.

Mindenki támadjon fel. Ez nem egy vesztes háború.
Nincs többé vesztes és győztes, nincs többé harag és béke,
nincs többé élet és halál, mindenki támadjon fel.

Ha nem él: ki tudja mondani. Ha él: ki tudja mondani.
Elég egy apokrif: „Fel!”

Health Budget

A reneszánsz dallam

Valami teljesen megfeszíthetetlen okból,
számtalan magyarázat bástyái között, valahonnan
előtör az a zenei motívum, amit az elme hoz létre
egy nem idézhető helyen. Mint kórus, madrigál,
tavaszi sávba billen át. Olyan tavaszi sávba, ahol
a többi évszak nyomai is fellelhetőek, valami együttes idő
derűs-deres sávjai között, mert, ahogy a dallam jön belülről és
én kívülről hallom, kívülről tudom, fújom, dudorászom
is olykor – egyszóval ez a dallam egyszerre több sávon fut,
mint a Szaturnusz gyűrűi, mint az érzéki helyek ki és megengedő
gyors egymásutánja. Bakelitlemez. Több tű is fut rajta egy időben.

Az egyik időben, a kövezett tér közepén, a szerző
ezüst tollat fog a kezében. Festőnek hívják, hercegnek nézik,
a dallam feje felett lebeg. A másik időben tüzek gyúlnak,
gejzír gőze magaslik, a harmadik tereket formál, hegyeket mozgat,
a süllyedő sziget rezgéseit hordja megnevezetlen tengerek felett.

Ha megfordítod a bakelitlemezt, sötét nap fénye tükröződik,
mámor völgye, józansága, az érintés nem bemérhető
előterei. És fent, egészen fent, ugyanaz a hajó úszik,
amire mindig is számítottunk. Kifut a kikötőből, partot ér,
süllyed, lebeg – nincs szüksége vasmacskára, tengeri kígyóra,
matrózlegendára. Hosszú és keskeny tollat festettek oldalára.
Egészen a testhez tapad, teljesen önálló életet él.
Nem egy madár része, nem egy felhő része, nem is a hajó része.
A dallam benne megnyilatkozik.

Valami teljesen megmagyarázhatatlan okból,
erdélyi folyók tündérszínét idézi a zöldje, észak feketéjét
hordja a válla.

Ha a vállain állsz, a teste hosszú percekig láthatatlan.
Valahonnan előtör, létrehozza az elmét, létrehozza a szívet,
a májat, a külső szerveket.

Mert ezt a dallamot nem a füleddel hallod, nem a bőröddel
Érzed. A külső szervek érzékelik, a külső szervek írják le,
raktározzák el anyagát. Akár a hősök, önmagát
felelji minden kitervelt mozdulatban. Hattyúfény a magasban.
Elkezdődhet, mert nem uralja
már befejezés.

LOVÁSZ KRISZTINA

Ez az a hely

Ez az a hely, ahol a borbély fodrász is egyben, bár szerintem ez két külön szakma, egyformára vágja a hajunkat, mert nyáron mindenki egyforma, hamar szárad, ez a lényeg, és nem kell a copffal bíbelődni. Ez az a hely, ahol a borbély kispárnát tesz a székre, mert az emelő nem működik, és amúgy is be van állítva egy magasságra.

A párna alapja egy fadarab, rászögezve piros műanyag bevonat, fehér pöttyökkel, üvegyapottal van kitömve, kihúzzogatjuk a szálakat egy megtört résen át, bosszúból, a melegben rátapadsz, aztán lenyúzza a bőrt, ahogy a seggedről leválasztod, de hurcolod magaddal az emléket, mint egy belső katicabogarat, sokáig ég még a piros folt a combunkon. A borbélyt Szjgyártónak hívják, ez véletlen, a tükörben látjuk magunkat, miközben nyír, az oló hozzáér a nyakunkhoz hűvösen, pillanatra, uram, mindjárt végzek a gyerekekkel, mókuszvizet spriccel ránk, amitől bűdösek is leszünk, miért kell mókuszvíznek hívni, a gyerekek nem hülyék, nyilván valami rühes mókusz vizelete, közben bekapcsolja a búrákat: az asszonyokból feltör az elektromosságtól fémesen izzó áporodott púderszag, az avas rúzs feledhetetlen íze, amit rákennek az ez az a hely minden lakosára, esküvő lesz délben.

Vilma néni becsapódik

Jön Vilma nénéd, sőt mi több, már itt van az állomáson, most telefonáltatott az állomásfőnökkel, hogy menjünk érte... Állítólag táviratot is küldött, hogy a ki tudja a hányadik halála előtt még látni szeretne minket, gondolom, mielőtt eldönti, hogy kire hagyja azt a kis direkttermő szőlőt meg a zsebkendőnyi veteményesét, a krokodil retikült, amivel szegény Krisztinkánkat szédíti, meg azt az *avétos* állítólag smaragd brosstút, amit viszont Terézkénknek ígért. Biztosan már megint halni készül, de én mondom neked, Matild, ez mindannyiunkat túlél, amilyen étvágya volt a múltkor is. Ide jár, már megbocsáss, kedvesem – ez a vén szipirtó ingyen enni-inni, téged is csak ugráltat, hogy szomorodna meg a szoknyája minden ránca!

Hagyd már, édes Palikám, inkább fogass be, szaladj a kocsiival Vilmus néniért, és nehogy durván szólj hozzá, hisz tudod, milyen nehéz sorsa volt szegénynek.

Vilmus néniének tényleg kijutott sorsból, Jóistenből. Szilaj, de inkább vadbaromura, akihez hozzá kényszerítették, vagyonos ember volt, parasztlengőiről híres, aki saját fiába vágta bele a vasvillát, amikor az kölcsönvette apja lovait, hogy egy kicsit kaszinózzon a városban, majd lovak nélkül tért haza, aztán az ő védelmére kelt öccsét is megszurkálta *túridanis* indulattal.

Vilmus néni legalább megszabadult örökre az urától, a törvény elzárta életfogytig.

Vilma, napernyője elegáns árnyékában álldogált az indóház eresze alatt, miközben várta az érte jövő kocsit; a mozdony füstje illetlenül lengte körbe fonnyadó, de még mindig karcsú derekát; az állomásfőnökkel diskuráltak az idén is nyugat felől érkező szélről. Tulajdonképpen senki nem sejtette, hogy özvegy Dimény Ferencné, szül. Makai Vilma nem a családjáért, hanem csak ezekért a percekért teszi meg hetente a félszáz kilométert Kolozsvárról, táviratot nem is küld előre, majd csak az esküvőről talán.

Hókifli

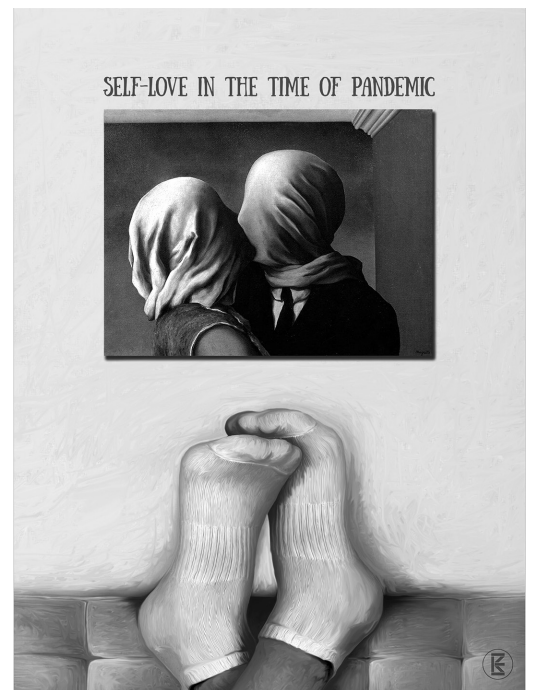
Volt egy háromlábú sámli a kamrában, a fellépő, amiről mindig azt képzeltem, hogy valamilyen kinyilatkoztatásra, szaválásra, netán lánykérésre szolgál, nem pedig arra a hétköznapi célra, hogy a magasabb polcokat is el tudja érni, ahol a zakuska és a szilvalekvár bástyái megingathatatlanul védték az Ambrusok egészségét. Az eltett uborka, tormás cékla és kompótok között járt-kelt, rakosgatta át hetente legalább egyszer a polcokat; önmagával és az idővel sakkozott, no meg Vilmus nénivel, aki a szomszédból néha sötétben átszaladt azért a bizonyos hókiflireceptért, mert neki valahogy soha nem sikerült úgy, mint Margitkának. Vajon mit felejtett ki Futó Vilma a hókifliből, amiért soha nem lett olyan poronyó. Ilyenkor mindig bekukkantott a kamrába is, hátha megtalálja a titkos rejtékhelyet, a valódi receptesfüzetet, jaj, de szép lett idén az eperlekvárod, Margit, tudod, Lacikámnak sütnék egy kis hókiflit.

Jóval később megtaláltam, leghátul, az idei cékla mögött lóugrásban a harmadik polcon, lapjaira szakadt:

Sajnálattal értesítjük, hogy ifj. Ambrus Béla, Kedves Szüleim, a lövészárók biztonságából gondolok haza, a havazás, ez a porhó eszembe juttatja a karácsonyi délutánokat és a hókiflit, a 2. magyar hadsereg gyalogezredének honvédje, a harmadik urivi csatában, azért megvagyok, bár itt már szeptemberben havazik, remélem, jó egészségnek örvend édesapám is, nemsokára otthon leszek, hősi halált halt, szerető fiuk, Béla, 1942. szeptember tizedikén.

Szeretek a kamrában motozni, a fellépőn üldögelni, míg nagyanyám fáradhatatlanul rendezgeti a csipkeszegélyes polcokon tartósított emlékeit, ilyenkor bizalmasabb hangulatban lehet vele beszélni, tudod, angyalom, Vilmáék Lacikája, igaz, hogy fél lábbal és süketen, de valahogy hazasántikált a frontról, Béluskámmal együtt harcoltak. Ha én már nem lennék és Vilmus nénéd még mindig a nyakadra járna – bár kétlem, hogy túlélne –, ezt add oda neki, és átnyújtott egy amolyan bé verziót a receptből.

Mindig a legrégebbiekkal kell kezdeni, fiam, az kerül előre, így haladunk visszafelé és közben előre, mondom a háromlábú fellépőn mocorgó unokámnak, aki mindenhol fodros és úgy néz, mintha értené, és aki lehet, hogy én vagyok, a legfrissebb eltevések kerülnek leghátulra, addig is érnek az ízek, így tanultam én is a nagyanyámtól, persze így sohase eszünk ezévit, de az nem is jó még, visszhangoz-

Pandemagritte

nak a szavak. A kamra kaleidoszkópja fordul egyet, a színes befőttek új mintázatba rendeződnek, miközben minden bábu már végleg a helyén, egy eleve elrendelt pillanatban, most belenézhetek, szépen sorban, csak éppen nem az időrendiben, Vilmák, Margitok, Ambrusok, Belák, a frissen súrolt padló, ahogy egy karácsony délutánon az igazi hókiflit majszoljuk és helyfoglalósdit játszunk a fellépővel.

Az udvar harmadszor

A fásszín, mint minden fásszín a világon, általában az udvar és hátsó kert között helyezkedik el, a tartalék fa felhalmozására, forgácsok, kisebb hasábok és nagyobb butykók szabályszerű elhelyezésére szolgál, szerszámok, fejszék, köszörűk, fakardok lógnak a falán, ő maga is deszkákból van, a réseken át szellőzik. A napi tüzelő hasogatása is itt történik, nem csak télen, hiszen a kazán felfűtése okán, a melegvíz miatt is. Minden nap kimegy és pontosan egy kosárnyi fát hasogat, általában ráhelyezi a butykóra a kisebb darabot, először egyetlen apró, ám pontos, határozott előmozdulattal bejelöli, hogy hová fog sújtani, akár egy bakó. Jó érzés, ahogy a hasábok szétnyílnak, aztán tehetetlenül hullnak alá, a mezítlábas nép ujjong. A hasogatás, az otthonosság zajainak alapköve, mert még ma is szereti a képzavarokat, megállapításokat és a zivataros időt.

De hagyjuk is a fásszínt, mert mögötte rézsút ott a csűr, minden csűrök csürje, szép, tágas szénapadlással, pontosan a hátsó kert és az udvar geometriai középpontjában, a fásszín oldalán, mint egy nagy testvér figyeli a fásszíni társulatot, mondhatni csürhét, mezítlábas banditákat, az ujjongó csöcseléket. A Csűrben állatok, disznók, tehének, lovak, ezek eledelei: széna, zab, kukorica és annak a csuhéja, azaz a panuzsa, amiből néha olyan bábukat készít, egészen mágikus, de a csirkék megijeszítik őt, az örökös szaladgálásukkal, ta-

lán érzik, hogy közeleg a vasárnap, ilyenkor farkasszem néz az egyik csirkével, akit majd a butykon nyakaz le, átkelni a csűrön át, olyan, mintha a Rubikonon kelne át, pedig még nem is tananyag.

Ezért inkább bereteszeli a csűr kapuját, amiben az a jó, hogy mindkét oldalról lehet ugyanazzal a retesszel bíbelődni, praktikus megoldás, nehogy kizárja magát végleg, mint egy elsüllyedt tengeralattjáró. Egy kicsit elidőz a hátsó kertben az almafák alatt, szemezget a szőlőből, idillből, beleharap egy körtébe, már megint eltévesztette a tudás fáját, aztán kis egressel tér vissza a valóságba, és elfelejti a petrezselymet, mint már annyiszor. Nem, már nem megy vissza.

Personal Jesus

Nem tudom, melyik volt az a pillanat, talán amikor összeraktam a miatyánkot a fejemben, szégyelltem kérdezgetni, azt hittem, ez mindenkivel vele születik genetikailag, talán nagyanyám mondhatta sokszor a betegágyamnál, míg csecsemő voltam, aztán mégis megmaradtam, emlékezetből próbáltam hát összerakni, amikor később titkon elvitt a templomba, sokszor hallottam mormolni, mindenki fekete kendőben, de én csak mozgattam a számat, mert szégyelltem, hogy nem tudom, de nem akartam, hogy lássák, hogy nem tudom, *ki vagy a mennyekben*, akkor még nem volt internet, ahol megnézhettem volna, csak füleltem és lestem a ritmust, *szentel...tessék?* meg a te neved, végre megtanultam olvasni, és jól látható helyre dugtad el a Bibliát, már nem szégyenkeztem, felszabadultam, harsogva skandáltam magamban a mi mindennapi kenyerünket, mert akkor tényleg kellett, nagyanyám kérte, hogy imádkozzunk együtt minden nap a betegágyánál, és csodálkozott, hogy milyen szépen tudom, jöjjön el a te országod, már nagyon halkán, és nagyon fiatalon oda kellett hajolnom a halál torkához a te akaratedből, de még mindig nem értettem, mit vétettem, amikor vétettem, a gonoszt is csak zsákos ember formájában ismertem akkor még, de jó volt tudni, hogy van, aki megszabadít és akkor is, vég nélkül, három napig, amikor már a ravatalon feküdt.

Pontosan tudom, hogy melyik volt az a pillanat, emlékezned kellett, ahogy tanítottam a hegyen, elárulom, hogy ilyenkor kigyúl mindig egy piros izzó, jól néz ki itt a felhők között, azért mondom a felhőket, hogy könnyebben elképzeld, mint amikor találatod van egy hülye kvízben, és mindnyájan örülünk, azt is tudom, hogy sokáig nem tudtad ezt az atya-fiú dolgot megemészteni, és csak az atyához, ahogy én is. A Biblia-trükköm jól bevált, láttam a kínlódásodat, ahogy később is, örülök, hogy most már soha nem hagyod el, nem hagysz el, az előbb beszéltem nagyanyáddal, nagyon büszke rád, és azt üzeni, hogy köszöni az utolsó óráját, meg utána is, de most már siet, mert övé a mennyek országa, ahogy a földön is a legfontosabb, hogy bocsáss meg mindenkinek, aki ellened. Bocs, hogy most csak ennyi fért bele, de sietnem kell, tudod, a járvány miatt megannyi piros égő.

SZAKÁCS PÉTER

Mitológiaértelmezés és (perem)vidéke

Kerényi Károly, Vicente Ferreira da Silva és Eudoro de Sousa munkásságában

A Nyugati Civilizáció az embert racionális lényként határozza meg – létét a racionalitásra, sőt pusztán a megismerésre szűkíti le – s központi törekvése a természetet alárendelni az így értelmezett embernek. Ebből a történelem során egy, az egész emberiséget átszövő praxis bontakozik ki, mely az embert végül meghatározott funkcióknak rendeli alá (postás, könyvelő stb).

E folyamat legfontosabb mozzanata a modernség: a természet egy absztrakt matematikai, fizikai fogalmakkal megragadható realitással azonosítódik, melyre az ember leredukálható. A természet és az ember lényegüket tekintve dinamikus létezők, de a naturalizmus és a pozitívizmus arra törekszik, hogy létüket egy statikus, megbízható realitásra, az atomokra és a fizika törvényeire vezesse vissza. A nyugati ember természet felett gyakorolt uralma így voltaképpen nem egyéb, mint ezen absztrakt, statikus realitás uralma az ember felett.

A Nyugati Civilizáció nagy terve, hogy a természetet és a társadalmat a racionalitásnak rendelje alá, nagyjából a harmincas-negyvenes évektől válságba került, illetve világossá vált, a tudományos/technológiai fejlődés, a hozzá fűzött reményekkel ellentétben nem teszi humánusabbá, morálisan fejlettebbé a társadalmat, sőt épp ellenkezőleg. Az említett időszakban megfogalmazódott a naturalista/positivista szemléletmód, és a funkcióközpontú társadalomszemlélet meghaladásának

igénye, valamint az az elgondolás, hogy a természettudományos szemléletmód pusztán a világról alkotott lehetséges víziók egyike, nem pedig az egyedüli legitim kozmoszértelmezés. Ekkoriban mindezt elsősorban az egzisztencializmus testesítette meg, ugyanakkor a filozófia és a humán tudományok más irányzatai is felfedezték az ember és a kultúra irracionális, illetve a homo rationalis koncepciójával szembenálló aspektusait. Az alább bemutatásra kerülő szerzőknél a heideggeri egzisztencializmus valamilyen értelemben összefonódik a jungi pszichoanalízis központi motívumaival – pontosabban a kollektív tudatalattival, az archetípussal kapcsolatos elképzelésekkel, illetve azzal az elgondolással, hogy az ember racionális, konceptuális tudata alá van vetve valamilyen, attól eltérő, magasabb pszichés realitásnak –, és sajátos mítoszértelmezéseket eredményez, melyek szerint, a pozitivista állásponttal ellentétben, a mítosz nem a racionális/konceptuális gondolkodás kezdetlegesebb változata, hanem a létezés megragadásának autonóm, eredendő formája.

A periférián (a volt gyarmatokon, Kelet-Európában stb.) a civilizáció válsága és az ipari társadalmi berendezkedés visszasságai jóval szembetűnőbbek voltak, mint a centrumban (Egyesült Államok, Nyugat-Európa), s talán ennek köszönhetően, ezen témával kapcsolatban is jelentős, innovatív, kritikai értelmezések születtek, gondoljunk csak Kerényi Károlyra vagy Mircea Eliadéra. A portugál és főként a brazil filozófiának is egyik központi témája a mitológia, mellyel kapcsolatban több innovatív értelmezés született.

Kerényi, mítosz, értelem

A pozitivista korszakban széles körben elterjedt felfogás szerint az ember már kezdetben konceptuálisan ragadja meg a világot – noha eleinte még egy primitív racionalitás révén –, és az így levont következtetéseit mítoszok formájában fogalmazza meg. Ezzel szemben Kerényi azt állítja, az ember a világot eleve mítoszokon keresztül szemléli, a gondolkodásban az empirikus tapasztalatok és következtetések nem elsődlegesek a mitológémmel szemben, hanem eleve mitológémákként jelennek meg.

Hora

>>>>> folytatás a 8. oldalon

Így például, a Nap (látszólagos) föld körüli mozgásának empirikus tapasztalata nem elsődlegesebb a napisten mítoszához képest, aki szekerén bejárja az égboltot, hogy aztán éjszaka, az alvilágon keresztül visszatérjen kiindulópontjára. Bármelyiket leírhatjuk a másik analógiájaként. A mítoszokhoz, az istenekről szóló történetekhez az ókori ember nem úgy viszonyul, mint valamilyen objektív igazsághoz, nem hisz bennük úgy, ahogy a keresztény ember elhiszi az evangéliumban leírtakat (az a kérdés, hogy igazak-e vagy sem a mítoszok, a görögök esetén először csak Szókratésznel fogalmazódik meg), hanem egy közeget jelent számára, amelyben él, amelybe eleve beleszületik. A mítoszokban található archetípusokat utánozza, játsza, de nem komolytalanul.

A mítosz korabeli náci értelmezésével, az „abszolút” mítosszal ellentétben, Kerényi értelmezésében a mítosz az emberi tapasztalathoz kapcsolódik, poézis, vagyis alkotás, de nem az individuum alkotása – ahogy Vico gondolta –, hanem a hagyományé, melyen keresztül a létezés szakrális aspektusa jelenik meg a mitológémban (az archetipikusan ismétlődő mitológiai motívumokban). Túlmutat tehát a racionalitáson, és a modernség, szubjektum-objektum kettősén alapuló, a világot tárgyasítító és a szubjektumot elszigetelő szemléletmódján.

A mítosz tehát nem allegorikus jelenség, hanem szimbolikus, vagy – Kerényi kifejezésével – tauterologikus, vagyis az ember eleve egy mitologikus szimbólumrendszerben él, és ezen szimbólumokon keresztül tárja fel kreatív módon a valóságot.

Túl a ráción

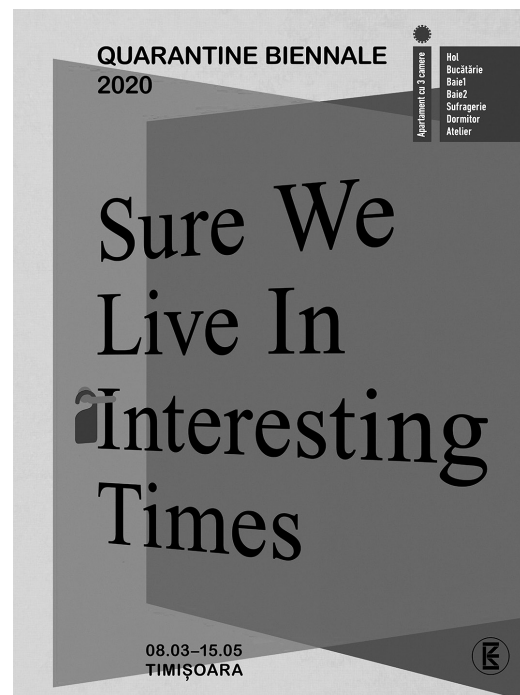
Vicente Ferreira da Silva brazil egzisztencialista, az úgynevezett São Paulo-i iskola központi alakja, aki olyan neves európai szerzőkre hatott, mint Ernesto Grassi (1902–1991) vagy a magyarul is olvasható Vilém Flusser (1920–1991). Főként a negyvenes, ötvenes években alkotott – vagyis Latin-Amerika viszonylatában a pozitívizmus meghaladásának korszakában. Logikusként, illetve Quine tanítványaként kezdte, érdeklődése viszont nagyon hamar a német romantika, az egzisztencializmus és a vallástörténet felé fordult. Filozófiai műveiben, bár főként a német és a görög kultúrához kapcsolódó témákkal, problémafelvetésekkel foglalkozik, megközelítésmódjában – miként Constança Marcondes Cesar rámutat – van valami sajátosan latin-amerikai, sőt brazil. A brazil kultúra megőrzött olyan elemeket a helyi indiánok és az Afrikából behurcolt rabszolgák kultúrájából – mint a karnevál vagy a Candomblé –, melyek idegenek a modern nyugati civilizációtól, illetve antihumanisztikus jellegűek, túlmutatnak a homo rationalisként értelmezett, az értelemre és a megismerésre leszűkített ember koncepcióján. Műveiben Heidegger gondolkodásának egy sajátos, antihumanista értelmezése bontakozik ki.

Filozófiai munkássága két nagy periódusra osztható fel. A negyvenes években írt esszéiben különböző, jellegzetesen egzisztencialista témák jelennek meg. A művészet és a játék – írja – az emberi létezés olyan aspektusai, melyek túlmutatnak a jelenlegi faktikus valóságon, felfedhetik létünk rejtőzködő lehetőségeit; a művészetben és a játékban az ember saját magasabbrendűségét állítja a dologi világgal szemben; az így értett játék egyik jellegzetes formája a Potlach, amikor egy adott törzsen belül a különböző csoportok egymással versengve pusztítják el saját használati tárgyaikat. Egy további központi egzisztencialista téma ezekben a szövegekben a másik. A másik létezése nem ragadható meg teoretikus módon, hanem mindig praktikus kérdés. A másikkal való találkozás, akaratunknak az ő akaratával való összeütközése alakítja ki, mélyíti el a világról alkotott reprezentációkat. Ahhoz, hogy kiteljesedhessünk, a másikkal való találkozáshoz kell viszonyulnunk, nem tárgyasíthatjuk őt, noha a másik (és önmagunk) tárgyasítása kezdettől fogva ott van a létezésben lehetőségként. A nagy művészek, szónokok, héroszok csak oly módon válhatnak nagyokká, hogy a másikkal való találkozáshoz akartak hatni, ellenkező esetben el-sorvadtak volna személyes kvalitásaik. Jasperst parafrázálja: „a másikkal való létünk [...] önmagunkkal való létünk fejlődésének lehetőségfeltétele”. Csak a mással való viszonyulásban jelenhet meg az ember valódi lényege, ami meghatározatlanság, spontaneitás, dinamizmus, nem vezethető le semmire, ami merev, statikus – mint a platóni ideák vagy a fizikai részecskék a naturalista szemléletmódban. A civilizációs folyamat magában hordozza a másiktól való eltávolodást, az individualizációt, ez azonban nem feltétlenül és nem kizárólag a másik tárgyasításához vezet, hanem arra is ösztönöz, hogy egyre inkább keressük a mással való autentikus kapcsolatot.

A *Dialética das consciências* című műben Hegelt bírálja, amiért a történelemből, pontosabban a nagy történelmi folyamatokból próbálja megérteni az embert, holott a személyiséget valójában a hétköznapi élet jelentéktelennek tűnő elemei határozzák meg, a játék és a másikkal való mindennapi viszonyulás.

Az én és a másik közötti viszonyoknak vannak prototipikus meghatározottságai, melyek állandóan ismétlődnek, ezért a kronologikus történelem mögött ott áll egy archetipikus történelem, melyet a mitológia ír le. A kronologikus történelem „puszta múlt”, meghaladott események sorozata, megfordíthatatlan, meghaladható, sőt folyamatosan meg is haladjuk. A prototipikus történelem, vagyis az „istenek története”, a mindig jelen levő, illetve állandóan visszatérő aspektusait foglalja magába (például az elismerésért folyó harc), melyeket az ember nem haladhat meg, sosem válnak a múlt részévé, sőt az embert haladják meg, felette állnak.

A második korszak az 1951-es *Ideias para um novo conceito do homem* című művel kezdődik, melyben Heidegger hatása kerül előtérbe, de nem arról van szó, hogy Ferreira da Silva itt pusztán a német gondolkodó

Biennale

epigonja vagy nézeteinek brazil terjesztője lenne, hanem megreformálja a heideggeri gondolkodást, annak antihumanista jellegét domborítja ki. Heideggernél az igazságot – a metafizika, valamint a teoretikus gondolkodás létfelejtéssel terhelt létértelmezésével szemben – főként a nyelv költői aspektusa nyilatkoztatja ki, Ferreira da Silva szerint viszont a mitológia, azaz a prototipikus nyelv. Az említett műben Ferreira da Silva kiindulópontja Jacob Boehme okkultista értelmezése Bábel tornyának bibliai történetéről – mely szerint az emberiségnek volt valamiféle univerzális nyelve, s ennek korrumpálódása következtében jöttek létre az egyes nemzetek nyelvei –, valamint Schelling azon elgondolása, hogy a mitológia a különféle népekkel együtt jött létre, s nem individuális költői tevékenység eredménye. A modernség nagy gondolkodói – Freudot és Frazer-t is beleértve – feltételeztek egy előzetesen létező embert a mitológia és a nyelv megalakítójaként, holott az ember a mitológiával és a nyelvvel együtt jön létre, illetve azoktól elválaszthatatlan.

Kétféle mítoszt különít el: eredendő mítoszt és az ember mítoszáét. Az eredendő mítosz elsősorban az istenek genealógiája a politeista vallásokban. Különböző istendinasztiák harcáról, egymásra következőséről szól, melyből hol humanisztikus, hol zoomorf istencsoportok kerülnek ki győztesként, de uralkodásuk mindig ideiglenes, előbb-utóbb elzavarja őket egy másik dinasztia. Az, hogy a humanisztikus elv sohasem győzedelmeskedhet az antropomorf felett, megragadja az élet ambivalens, irracionális természetét. Az antik ember utánozza az istenek által megjelenített humanisztikus, zoomorf archetípusokat, ami lehetővé teszi számára, hogy tragikus létéből kilépjen, és elhelyezze önmagát egy nagyobb egész, a szakrális, ciklikus történelem részeként.

Ezzel szembenáll a kereszténység, ami tulajdonképpen az ember, illetve az emberarcú, humanizált isten mítosza és az antropomorf elv kiiktatása. A monoteizmus-

ból valamilyen módon a praxis, illetve a természet átalakítására irányuló törekvés középpontba kerülése következik, az, hogy minden egy absztrakt elvnek rendelődik alá, szemben a politeizmussal, mely egymással ellentétes, egymást feltételező kontrárius minőségek harcaként írja le a történelmet. A kereszténységben az ember mint Isten képmása lesz a szakralitás egyedüli letéteményese, a természet elveszíti szakralitását, az az ember munkálkodásának pusztá tárgyává válik: az ember feladata lehozni a Földre Isten országát, azaz a természetet egy absztrakt elvnek rendelni alá. Paradox módon viszont ezáltal végül az ember is elveszíti szakralitását, alárendelődik a praxisnak, meghatározott funkciókban merül ki léte. Mindez főként a modernitásban éri el csúcspontját. Az ember tehát önmaga alá rendeli a természetet, ennek következtében viszont elidegenedik.

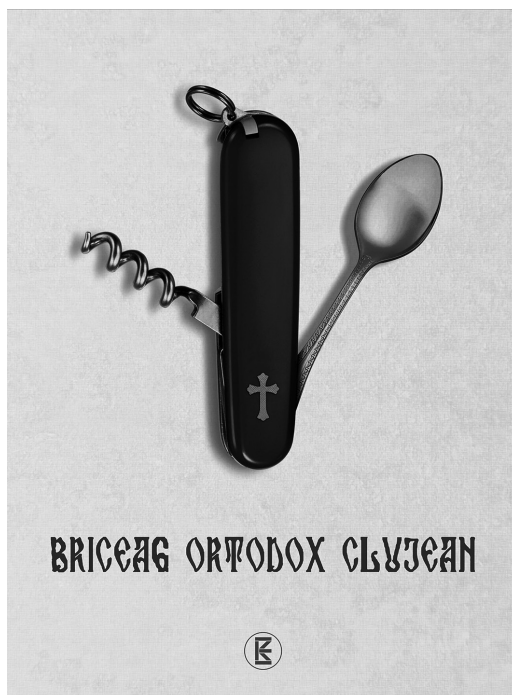
Mind az eredendő mítosz, mind az ember modern mítosza hozzátartozik az emberhez, és nemsokára elérkezik az a kor – vélekedik Ferreira da Silva –, amikor a kettő szintézisbe hozható. Ez egy visszaterés lesz az eredendő mítoszhoz, a politeizmushoz vagy általában véve a vallási élményhez, de az már valami egészen más fog jelenteni, mint ami egykor volt. A tékozló fiú úgy tér vissza apjához, hogy már egészen más ember. A vallási tapasztalathoz kapcsolódó fogalmak – mint a kegyelem vagy a teremtés – új értelmet nyernek, mint a létezés meghatározott aspektusai. Ez viszont csakis az ember műszteremtő képessége révén lehetséges, vagyis Ferreira da Silva – Kerényihez hasonlóan – a mitológiára nem úgy tekint, mint egy statikus szimbólumrendszerre.

Összegezve, az ember lényege túl van a racionalitáson, illetve a konceptuális gondolkodáson, a homo rationalis alá van vetve valamilyen nála magasabb rendű elvnek – Heidegger kifejezésével a létnek –, amit a mitológia ír le, zoomorf és humanisztikus istenalakjaival, akik a lét egy-egy aspektusát jelenítik meg.

Vicente Ferreira da Silva szerint tehát a mítosz az emberiség eredendő nyelve, mely felfedheti a létezéssel kapcsolatos igazságot, valamint kohéziós erő, összekapcsolja az individuumokat, megteremti a lehetőséget ahhoz, hogy átlépjük individualitásunk határait, és egyesüljünk a másikkal.

Rítus és otthonosság

Eudoro de Sousa, a Brazíliába emigráló, és ott Ferreira da Silvával barátságot kötő portugál gondolkodó mindezt a rítusnak tulajdonítja, illetve a rítus mítosszal szembeni elsőbbségét tételezi. Kezdetben, még a mitológia – vagyis az elmondott mítosz –, a poézis és a filozófia megszületése előtt csak a rítus létezett, pontosabban egy, a kozmosz mozgásait követő, a kozmoszal együtt mozgó, nem betanult lépésekből álló közös rituális tánc, melyben az ember nem elszigetelt individuumként jelent meg, hanem környezetében, illetve a közösségben feloldódva (euritmia). Azt, hogy létezik, és az emberi tapasztalathoz tartozik

BOC

egy olyan tudatállapot, melyben az ember nem válik le környezetétől, s mindez nem csak a romantika elképzelése, alátámasztják a huszadik századi orvostudomány és pszichológia álommal és az elme patológiás állapotaival kapcsolatos kutatásai.

A szóban forgó kezdeti periódusban az ember még nem deiziasodott el, nem idegenedett el önmagától.

Itt talán érdemes megemlíteni az andoki indiánok gondolkodását elemző Rodolfo Kuscht, szerinte az amerikai prekolombiánus civilizációk (és általában véve a népi kultúra) arra törekszenek, hogy megőrizték ezt az elidegenedetlen állapotot, s egy olyan szakrális teret tartanak fenn, mítoszok, rítusok és a ciklikus történelemkonceptió révén, melyben az ember, bármilyen viszontagság történjék is vele, mindig otthon érzi magát; ezzel szemben a nyugati civilizáció elfeledte ezt a szakrális szemléletmódot, vagy ha úgy tetszik, feláldozta a lineáris történelemfelfogás képzetének, a technikai fejlődés folyamatos fokozása igézetének oltárán, ezért a nyugati ember a világban idegenként találja magát, és így küzdenie kell, hogy ezt az idegenséget feloldja, avagy kietlen környezetét barátságossá, otthonossá tegye a technika révén.

Eudoro de Sousa viszont úgy határozza meg az embert, mint olyan lényt, aki mindig visszautasítja azt, ami ingyen, erőfeszítés nélkül adva van a számára, illetve feláldozza egy jövőbeli cél kedvéért – ezt ragadja meg a Paradicsomot visszautasító Ádám mítosza, illetve a bibliai bűnbetés-történet. Ebből tehát az következik, hogy az individuum fokozatosan elkülönül környezetétől, akarata és értelme pedig elkezdi meghatározott célokra irányulni, s ami ezeken kívül esik, közömbös lesz a számára; a lélek tudatos régiója pedig elkülönül a tudatalattitól, illetve attól a prelogikai állapottól, mely számunkra csak az álmokban elérhető. A létezés ezen aspektusát Diabolikusnak nevezi: az ördögi lényege az elkülönülés, az eredendő egység feladása.

A kezdeti euritmiaszerű tánc valamilyen módon magába foglalja az archetípusokat, mítoszokat, de nem elbeszélve – mitológiaként –, hanem eljátszva, eltáncolva, közben a résztvevők által belsőleg átélve, a létezés diabolikus aspektusának köszönhetően azonban a rítusról leválik a mítosz mint mitológia, tehát elbeszélte mítosz, ami a táncban megjelenő szimbólumok exegézise. Hogy ezeket a szimbólumokat verbálisan kell visszaadni, a vallási tudat első válságát jelenti, elkezdődik az individuum elkülönülése környezetétől. A mitológiával együtt születik meg a poézis. A poétikus kifejezési formák, elsősorban az allegória, szembenállnak a szimbólummal, mivel bennük jelölő és jelölt már elkülönülnek egymástól, nem képeznek szoros egységet. Egy jóval későbbi fázisban, az allegóriából születik meg a platóni értelemben vett filozófia, ami tehát az esetleges tökéletlen földi létet valamilyen ideális entitásnak az analógiájára írja le.

Térjünk azonban vissza a költészet születéséhez. Eudoro da Sousa azzal a mérész hipotézissel áll elő, hogy a görögök-nél a mítosz mint próza Hésziodosszal és Homérosszal kezdődik, akik nevet adtak a görög isteneknek. Az istenek tehát Hésziodosz előtt „csak a szimbólumok némaságában” léteztek, vagyis a görögök anélkül mutattak be áldozatot nekik, hogy neveztették volna őket. Ezt a hipotézist az *Origem da Poesia e da Mitologia no Drama Ritual* című esszéjében foglalja össze a szerző. Mindezt elsősorban Hérodotosz Történelme első könyvének 53. fejezetére alapozza.

A rítusról leszakadt próza jellegű mítosz így a hozzá kapcsolódó rituális élmény nyelv együtt elveszítette eredeti értelmét, és ugyanez történt a kiüresedett rítussal. A görög kultúra nagy erőfeszítései, a rituális dráma, a misztériumkultuszok, a költemények hangszerrel való kísérete – hogy visszaadja az euritmia jellegű tánc ritmusát – mind arra szolgálnak, hogy megtalálják a mítosz valódi értelmét, felidézzék az ember elveszített integritását.

*

Kerényi Károly szerint a mitológia, a mitologikus gondolkodás a mindenséget szimbólumok révén megragadó ember eredendő képessége a világ megértéséhez. Vicente Ferreira da Silva a mítoszt a heideggeri költői nyelvvel azonosítja, illetve az emberiség prototipikus nyelvének nevezi, mely képes megmutatni egy, a homo rationalis felett álló realitást, és új lehetőségeket tár fel az ember számára. Végül Eudoro da Sousa a mítosz eredetét a rítusban keresi, egy kezdeti, euritmia jellegű – tehát nem tanult – táncot feltételez, melyben nem verbális formában jelennek meg a különféle szimbólumok és archetípusok, és melyben az egyénnek a természettel, illetve a közösséggel való egysége nyilvánul meg; később, ahogy az individuum elkülönül környezetétől, és elvesz az integritás, a mítosz és a rítus különválnak egymástól. A görögség – sőt az emberiség – nagy kulturális teljesítményei pedig arra irányulnak, hogy ezt az integritást felidézzék.

PARILION 420

116

– szerkeszti Horváth Benji

WERNER NIKOLETT

Daily snack

Lélektani kommentár Andè Louf Uram, taníts meg minket imádkozni könyvéhez

*halkan a lap sarkához simuló számárfül
ima minden sor mondat szó és vessző
Máté, Márk, Lukács, János, Ap, Zsol
tanít ahogy szomorúságot az öröm
bűnt a megbocsátás szemét a látvány
senki nem mondja meg hogy kell látni
mégis tágra nyílt szemmel nézzük az életet
földit ahol átutazóban ahol csak azért
vagyunk hogy megtanuljunk imádkozni*

Egy pillanatig látott szelfiról, amit egy számomra fontos ember készített

*Mint sötétség a párbeszédben,
néz vissza a fekete szempár.
Fél? Dühös? Elbújna?*

*Forgatja magában az érzéseket,
a gomb kattán egyet és elkészül.
Érte mindent megtenne, T/1-ben.*

*Kérdezni kár, a válasz evidens.
Egy gőzbe öltöztetett Zsolnay
szobor előtt áll, a háttérét nézi.*

*Még nem látott eozint – pedig.
Eggyé válik a fénylő anyaggal,
mázként simul az álmaihoz.
Ebben a világban csak a múlt
reális, állatot két hónapja nem
evett, magára nem költ – csak.*

*Feketére festi a szemét, így néz
farkasszemét a zöldbe burkolt,
bilincsből összekulcsolt kézzel.*

Pingpongasztalon heverő egó

*Mint. Amikor egy rossz jegy
kerül az ellenőrzőbe – e naplóba,
bocsánat! Nyilvánvaló, nem
a világ vége, de azért mégis.*

*Mert. Annak a süteménynek
az illata – na jó, a korty bor –
feledteti, mitől összeszorul a gyomor.*

*Mikor. Egyértelmű, nem ezen
áll vagy bukik a boldogság, sőt,
van lehetőség helyre hozni.*

*Már. Nem ugyanaz, ahogy
az első szelet – korty – sem
az utolsóhoz képest.
„Ami elromolhat, az elromlik”.*

*Milyen. Igaz a maga módján,
még ha mást is sejtjük, baromság.
Most. Pontosan ezt érzem.*

*Miért? Miattad.
Mikor? Mindenkor.
Mi célból? Nem tudom.*

*Még. Átélem párszor, talán beugrik.
Már húsz éve gyakorolom,
lassan tényleg bevillanhatna.*

Valamikor februárban – azt hiszem, a tél utolsó napján

*„Ez a házasság el sem kezdődött,
amikor véget ért”
– mondta a menyasszonyi
csokor a díszszobkendőnek.*

Próbafülke

*Finom vonalak, élére vasalt ráncok,
vörös ajkak, határozott ecsetvonás
egy arányosan törekeny női testen.
Tetőtől talpig szép, talptól tetőig szép.*

*Kint minden a helyén, a tükör vonzó
képet mutat. Vonzót fiúnak, férfinak,
nőnek, lánynak. Szent irigység kíséri
„mikor az utcára lépett...”*

*Bent papírfecnik, gondosan széttépve,
név, cím, dátum már kivehetetlen.
Részleteire hullott egész darabok,
halmozottan hátrányossá vált út.*

*Egyedül fordult hátra, így sír, nevet,
érez dühöt, félelmet, vágyat, hiányt.
A tökéletesség felismerhetetlenségig
lehel életet az emberbe – (vö. Jo 2,12).*

Konfliktuskezelés a barna kanapén

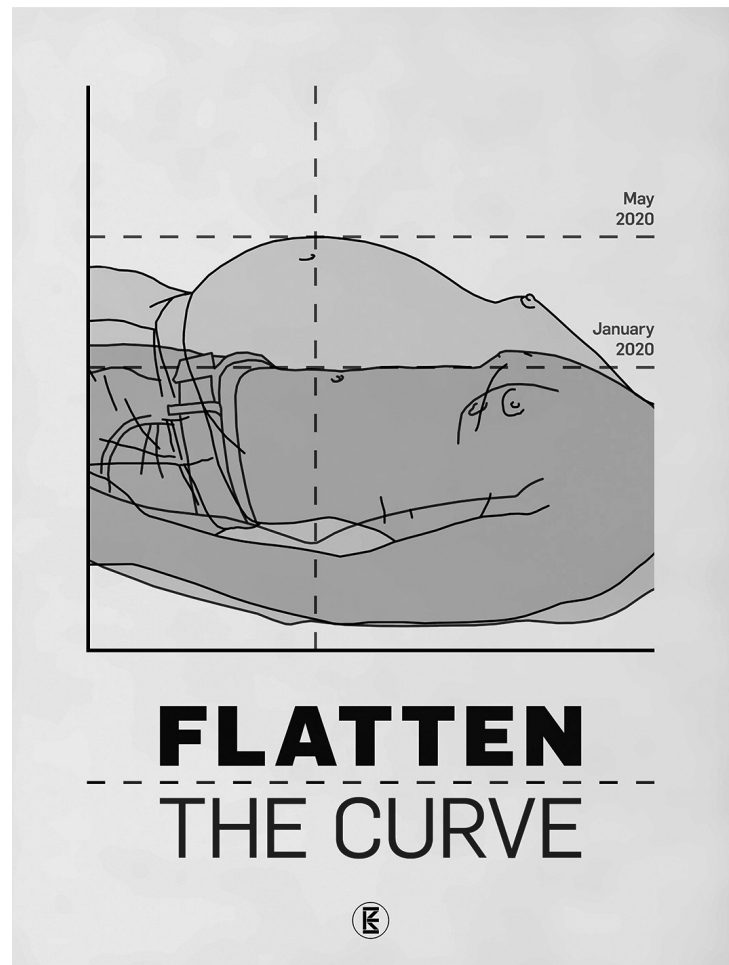
túl sokat ültünk a barna kanapén
 ahhoz hogy alattunk virágok nyiljanak
 késő bánat korai gondolat
 milyen buta párosítás és milyen gyakori
 többnyire hétköznapi este találkoznak
 a legnagyobb félreértések elkerülését
 alaposan megfontolva támadási felület
 eleve kizárt nettó két lépés távolság
 átgondolt beszélgetések
 na ez egy igazi adok kapok hazugság
 az őszinteség jegyében
 gondolta a szerző és elnyúló köszönéssel
 lezárta a beszélgetést
 a barna kanapéra ültetett pár között

Történet sok kísérletről

Lábprotézis, térdtől földig,
 erkölcsi kettő, kilátástalan
 lehetőségek, már a műtősök
 is rongyként kezelik, nem
 a legrongyosabb rongyként,
 de az artdeco fotel karfáját
 már nem ezzel fényeznék.
 A mentősök próbálkoztak
 már a cserbenhagyással,
 mindig ugyanaz a koreográfia,
 már unják a sok felesleges
 gyomormosást, szerintük kár.
 Érthető, hogy ennyi fájdalmat
 képtelen elviselni az arc, így
 jobb híján eltorzul és idegenként
 száll fel legközelebb a buszra.

Forgatókönyv a mozaikról

Elrejtett és el nem rejthető
 érzésekből rakott mozaikutca,
 mestermunka minden egyes
 lépéstől talpig tartó hossz.
 Első szerelem első csókja
 söpör végig az üres úton.
 A lány leejti és nem lesz senki,

Flatten the Curve

aki megtalálja, legalábbis
 abban az állapotban már nem.
 Kopottan és megviselten vár
 majd, ahogy a második
 szerelem második csókja.
 Olyan ez, mint az önmagát
 feláldozó könny, szívtől indul
 szemig ér, ott megáll, kicsordul
 és elindul a mozaiklabirintus
 felé, akkor köszön utoljára,
 mint a harmadik szerelem
 harmadik csókja.
 Végképp nem lesz senki,
 aki keresse, hogy megtalálja.

JEREMY ALLAN HAWKINS

A lejövetelről

(About the Coming Down)

ez az én házam az egyedülléteből
 kinyílnak a szobák láthatd a rénszarvast

nem kívántam sokat benne
 az ajtókeretekben virágok nőnek

egyél meg egyet & nem történik semmi
 egyél meg kettőt & beszélni kezd az erdő

láthatod mit mond a dombról
 füstamóbák úsznak ki az ablakokon

mindenki bent van teszi a boldogot
 redundáns mint a legelő rénszarvas

& rostálni tanulok
 több szomszéd is ezt kérte

semmi nincs előrevetítve karácsony előtt
 kivéve pár jégcsap okozta halál

amely majd elkülönít közülünk hetet
 a valószínűség táblázataitól

voltak drogok valamikor de felhizlaltak
 ami télire jó

sír a pultos
 részegesére emlékeztetik az esküvők

& amilyen hideg van nem érdekel
 hogy társaságot hagyjunk neki

a melegedő teherkocsi a havas felhajtón
 a várost elhagyni váró halálcsapda

háztűzhelyet faragok
 a miniatűr bakancskollekcióknak

megint össze-vissza taposnak
 jégtáblán átkelő pingvinek

egyikük egyedül elkóborol
 akkor egyikük egyedül elkóborol

HORVÁTH BENJI fordítása

VIDA KRISZTINA

A barlangom nagy, és egyedül vagyok benne

– Leülhetek ide? – szólalt meg egy hang a hátam mögött. A fák közül kilépett egy lány, akit még sose láttam, pedig a mi falunk olyan kicsi, hogy mindenki mindenkit ismer. Hosszú, vörös haja volt, de nem olyan, mint a szomszéd néninek, mert neki alatta fehér, hanem igazi, és olyan dús és tömött, mint a cicánk bundája. Szinte kedvem lett volna megsimogatni. A fülei és az orra felűnően nagy volt, valahányszor lépett egyet felém, ijedten körbenézett és mélyeket szippantott a levegőbe.

Csodálkoztam, hogy egyedül van, azon pedig még jobban, hogy egy ilyen hideg, esős novemberi reggelen kirándulni jött az erdőbe. Igaz, én is egyedül jöttem, de én szeretek egyedül lenni. Egyedül szeretek a legjobban lenni. Az erdő rögtön a házunk mögött kezdődik, a fákra sárga csíkokat festettek, hogy a kirándulók ne tévedjenek el, de nekem nem volt szükségem rájuk, hogy megtaláljam a tisztást és a deszkákból összetákolt kis padot. Jól ismertem ezt a helyet, amikor apának rossz napja volt és nem akartam iskolába menni, mindig idejöttem.

Ma reggel nálunk járt a róka és el akart vinni egy csirkét, ettől apa nagyon ideges lett. A rókának szerencséje volt, hogy elszaladt, mert apa azt mondta, ha elkapná, felakasztaná a bőrét a falra. Én sosem tudok elszaladni, amikor apa ideges, de velem ilyesmi nem történhet, mert nekem nincs szép vörös bundám, csak egy lila fölt van a bal szemem alatt, ami nem szép, de volt már sokkal rosszabb is. Szeretnék olyan gyors lenni, mint egy róka.

Olyan is van, hogy miattam van apának rossz kedve, de egyáltalán nem mindig. Szokott haragudni a szomszédra, a boltosra, anyára, amiért elment, az igazgató bácsira, a főnökére, de ők mindig messze vannak, amikor apa haragszik rájuk. Biztos tudják, hogy fájna nekik. Csak én vagyok mindig ott neki. Amikor nem ideges, egészen kedves, olyankor jó mellette lenni. Apa olyan, mint egy nyári vihar, hirtelen és váratlanul jön a haragja, de én már tudom, mikor fog jönni, látom a nézéséből, abból, ahogy összeráncolja a szemöldökét, hallom a hangjából, és olyankor szeretnék elmenni valahová nagyon messzire.

– Te is ebben az erdőben laksz? – kérdezte a lány. A pad legszélére ült le, és amikor beszélt, nem nézett a szemembe, hanem a kezeimet figyelte. Én is szoktam így figyelni apát, ebből tudtam, hogy fél tőlem. Amikor megmozdultam, mindig összerendeztem, és úgy tűnt, legszívesebben elszaladna. – Még sose láttalak, igaz, anya sosem hozott minket ide, mert itt gyakran vannak emberek.

– Itt lakom a faluban az erdőn túl – feleltem.

– Anyának igaza volt, az emberek tényleg bűdösek, olyan veszélyszagúak. Az is igaz, hogy mind vadászok, és nagy várakat építenek, mint a hódok?

Nem tudtam, mit mondhatnék erre, még soha nem hallottam ilyen furcsa dolgokat, de nem is várta meg, hogy kitaláljak valamit, hanem tovább kérdezősködött.

– Te is idén tavasszal születted?

– Nem, én már tízéves vagyok – feleltem. Ez a lány biztos bolond, mint Sanyika, az osztálytársam, de neki nem szabad azt mondani, hogy bolond, mert nem tehet róla, így született. A tanító néni szerint mindent rá kell hagyni, amit mond.

– Akkor te már nagyon öreg vagy. Biztos mindent tudsz és jó vadász vagy, én még nagyon ügyetlen vagyok, de azt mondják, mindenki így kezd – ezt úgy mondta, mintha valami jó dolog lenne, mégis rosszul esett. Hogy mondhat ilyet? Aki öreg, az mindig kiabál és undok, mint a szomszéd néni, de én nem vagyok olyan, mint a szomszéd néni.

– Nem, nem vagyok öreg – feleltem dühösen és felálltam. – Iskolába kell mennem.

Nem szerettem az iskolát, de néha be kellett menni, mert ha sosem vagyok ott, az igazgató bácsi előbb-utóbb telefonál apának, és abból mindig nagy baj lesz. Iskola után visszamentem az erdőbe. A lány ott ült a padon, amikor közelebb értem, láttam, hogy egy csúnya, mély vágás van a karján. Egyszer csak nyalogatni kezdte, ahogy a kutyák szokták, amikor fáj nekik valahol.

– Miért nem próbálsz inkább ezzel? – Belebotortam a táskámba és találtam benne egy zsebkendőt. Mikor odaadtam neki, véletlenül hozzáérttem a kezéhez. Olyan érzés volt, mint amikor egy macska hozzám dörgölőzik.

– Mi így szoktunk meggyógyulni, ha valami baj történik – magyarázta, és óvatosan leült, mert amikor hozzáérttem, ijedten felugrott.

– Ki az a mi? Ki vagy te? – kérdeztem, de erre nem válaszolt. Éreztem, hogy van valami nagyon fontos dolog, amit nem akar elmondani. – Mi történt? A te apukádnak is rossz napja volt ma? – kérdeztem, hogy valamivel megtörjem a csendet.

– Nem, elmentem a faluba és beleléptem egy csapdába. Az apukámat nem ismerem, az anyukámnak csak akkor van rossz napja, amikor nincs mit enni, de olyankor mindenkinek, mert egereket és gyíkokat kell fogni a mezőn. Eddig az anyukámmal és a négy testvéremmel laktam, de már felnőttünk, és egye-

Grätar (Rostély)

dül kell boldogulnunk. Nagyon nehéz a felnőtt élet, próbáltam házat építeni, de mindig összeomlott, és a vadászat sem igazán megy. Szerencsére találtam egy üres házat az erdő szélén. Ti hogy tudjátok egyedül felépíteni azokat a nagy várakat?

– Azok csak házak, a felnőttek építik őket, és nem egyedül. Nagyon sok felnőtt kell hozzá. Vannak olyanok, akik lerajzolják, hogy nézzen ki, aztán jönnek mások és megépítik.

– Tényleg? A mi házunkat anya építette egyedül, de én még nem vagyok olyan ügyes, mint ő. Te is felnőtt vagy már, ugye?

– Nem, én sok-sok év múlva leszek csak felnőtt. Addig apával fogok lakni. Nagyon szeretem apát és ő is szeret engem, de mikor ideges, akkor nagyon félek. – Ezt még soha senkinek nem mondtam el, és valamiért hirtelen nagyon könnyűnek éreztem magam.

– Miért félsz? Az apukád vadász?

– Nem. Azért félek, mert... – de nem tudtam, ilyenkor mit kell mondani. Elmult a könnyűség, volt egy nagy gombóc a torkomban, amit nem tudtam lenyelni, és nagyon szerettem volna valami másról beszélni. Gyorsan feltettem az első kérdést, ami eszembe jutott: – Mi a neved?

– Mi az a név? – kérdezte kíváncsian.

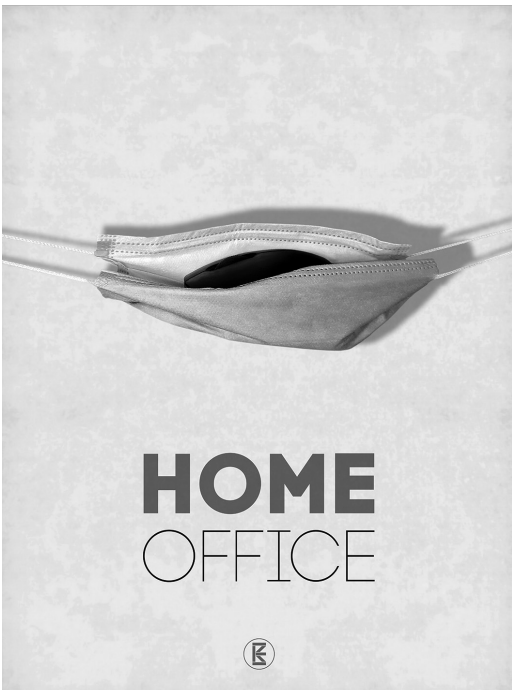
– Hát tudod, ahogy az emberek szólitanak. Engem például Petinek hívnak.

– És az mire jó?

– Arra, hogy amikor a nevedet mondják, tudod, hogy téged keresnek és mondani akarnak neked valamit. Azt is lehet belőle tudni, hogy éppen milyen kedve van annak, aki szólít.

– Mi az orrunkat használjuk, mindenkinek saját illata van, abból tudjuk, ki merre jár és mi a szándéka. Nekem is lehet nevem?

– A nevedet a szüleid találják ki, amikor még kicsi vagy. De most kivételesen

Home Office

én is adhatok neked egyet. Mit szólsz a Kittihez? – Egyszer láttam a naptárban, hogy van ilyen név, de nem ismertem senkit, akit így hívnak. Nálunk a faluban szinte mindenkit úgy hívnak, ahogy az apukáját vagy az anyukáját, senkinek nincs érdekes neve. Közben majdnem teljesen besötétedett, mert ősz volt, és hamar jött az este. Ideje volt hazamenni.

– Ugye, holnap is itt leszel? – kérdeztem, mintha nélküle már nem is lenne olyan jó hely az erdő.

– Mindig itt leszek.

Ezután minden nap visszamentem a tisztásra, Kitti mindig ott volt, sokat beszélt és mindig egy kicsit közelebb ült hozzám. Valamiért tudtam, ha egyszer nagyon megijedne, lehet, hogy többet nem jönne vissza, ezért próbáltam lassan mozogni, és amikor már sok idő eltelt, tudta, hogy nem kell félnie tőlem. Mindig furcsa dolgokat mondott, de már nem zavart, egyszer majd mindent meg fogok érteni. Régen azért jöttem az erdőbe, mert itt jó volt egyedül lenni, most már azért, mert itt jó volt nem egyedül lenni.

– Gyere, megmutatom a házam. – mondta egyszer – Képzeld, sikerült hozzáépítenem egy másik szobát. – Kézen fogott, és elindultunk befelé az erdőbe. Megint elfogott az a furcsa érzés, hogy egy selymes bundájú állatot simogatok. Letértünk az ösvényről, itt már nem voltak sárga csíkok, a fiatal fák olyan sűrűn nőttek egymás mellé, hogy alig

fértem el közöttük. Sokat jártam az erdőben, de sose mentem a bozótba, mert azt mondták, ott mindenféle állat lehet, amivel nem jó találkozni. Hogy fogok visszatalálni?

– Ne félj, nem tévedünk el – mondta, mintha kitalálta volna, mire gondolok. – Nekem van a legjobb orrom a családban, a testvéreim mindig irigyeltek miatta. Megérkeztünk. Itt lakom.

– Hol? Nem látok semmit.

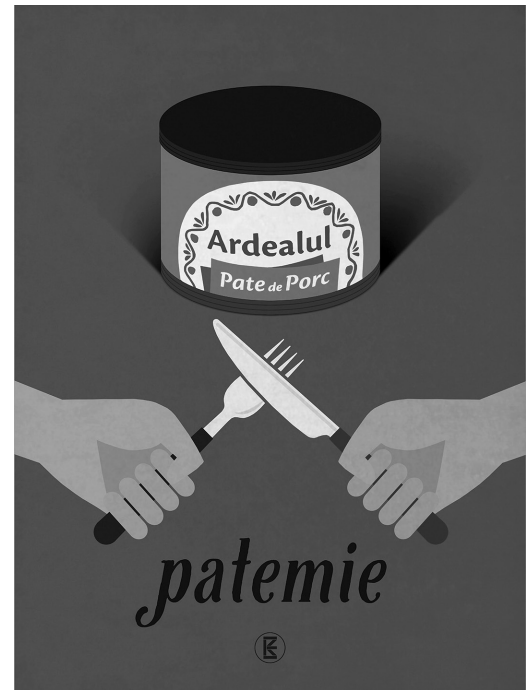
– Pedig itt van az orrod előtt.

Egy hatalmas öreg tölgyfa előtt álltunk, vastag tekergő gyökerei között egy lyuk sötétlett, olyan, amilyet a rókák és a borzok ásnak.

– Az az igazság, hogy én róka vagyok. Mi rókák tudunk úgy kinézni és beszélni, mint az emberek, ha akarunk. Anya azt mondta, ezt soha ne áruljuk el az embereknek. Anya nagyon okos, és majdnem mindenben igaza volt, de abban nem, hogy minden ember veszélyes. Te olyan vagy, mintha az ötödik testvérem lennél. – Eddig még senki nem mondta nekem, hogy olyan, mintha a testvére lennék. – De vigyázz, ha belépsz egy rókavárba, belőled is róka lesz, és akkor már soha többet nem lehetsz ember. Oda mehetsz, ahová csak akarsz, de sokat leszel éhes és mindig félned kell a vadászoktól. – Arra gondoltam, hogy én már így is sokat félek. Még félni is sokkal jobb lehet, ha oda mehetsz, ahová csak akarsz. Talán nem is lenne olyan rossz, ha róka lennék.

– Ha egyszer csak nem akarsz többet ember lenni, tudod, mit kell tenned. A barlangom nagy, és egyedül vagyok benne.

Nyáron vannak olyan hatalmas viharok, hogy nem is látom az esőcseppeket, a víz úgy zúdul a földre, mint egy nagy, szürke függöny. Ilyenkor kiönt a patak, megtelik a pince vízzel, és olyan közel csapkodnak a villámok, olyan hangosan dörög az ég, hogy szeretnék egészen kicsi és láthatatlan lenni. Apa is szokott ilyen nagyon ideges lenni. Ez a legrosszabb, ettől félek a legjobban. Ilyenkor próbálok kicsi és láthatatlan lenni, és remélem, hogy hamar elmúlik neki. Másnap nem szabad iskolába menni, mert a többiek nem mernek hozzám szólni, csak ijedten néznek, az igazgató bácsi behív az irodájába és faggatózik, hogy honnan vannak ezek a sérülések. Ha azt mondom, hogy leestem vagy a szomszéd fiúkkal verekedtem, nem hiszi el, csak szomorúan csóválja a fejét, hogy pedig apád olyan rendes ember volt mindig.

Patemie

Apa ma egész nap ráncolta a szemöldökét, csapkodta az ajtókat és veszekedett a szomszédal, tudtam, hogy nemsokára nagy vihar jön, és nem is tévedtem, estére tényleg jött. De most nem volt olyan rossz, mint máskor, nem éreztem a fájdalomt sem, lehunytam a szemem, és az öreg tölgyfára gondoltam. Én már így is sokat félek.

Leesett az első hó, az öreg tölgyfa lerázta magáról az utolsó száraz leveleket is. Alkonyatkor kidugtam az orrom a gyökerek közül és beleszimatoltam a levegőbe. Úgy tűnt, odakint biztonságos, indulhatunk. Még mindig zavart a rengeteg illat, amikor egy madár énekelni kezdett, megijedtem tőle, annyira hangos volt. Szerencsére télen nem énekel olyan sok madár. Kitti ezen csak nevetett, azt mondta, majd megszokom, az emberek nem hallanak és nem éreznek semmit, ilyen, amikor tényleg használod az orrod és a füleid.

Az ég ragyogó tintakék volt, tudtam, hogy ez azt jelenti, reggelre nagyon hideg lesz, de nem bántam, a vastag téli bunda alatt nem fogom érezni. Átvágtam az erdőn és a falu felé indultam. A kéményekből felszálló füstöt és az emberek szagát éreztem meg először. Megértettem, mi az a veszélyesség, mindig is éreztem, csak eddig nem az orrommal. Aztán megláttam az első házat is. A torcomat összeszorította a régi, ismerős félelem, de tudtam, hogy most már oda mehetek, ahová csak akarok. Vajon apának ma milyen napja volt?

Werner Nikolett 1994-ben született Pécsen. 2017-ben a Pécsi Tudományegyetem kommunikáció és médiatudomány szakán szerzett diplomát. 2018-ban és 2019-ben Petri György-díjra jelölték. Prevenációs célú mesekönyve, a *Leo Gekko és a Padló világ* 2018-ban jelent meg az Üveghegy Kiadó gondozásában.

Jeremy Allan Hawkins New York-ban született, jelenleg Franciaországban él. Első kötete *A Clean Edge (Egy tiszta él)* címmel

2017-ben jelent meg, Richard Siken előszavával a BOAAT Press kiadónál. Verseit számos folyóirat közli az Egyesült Államokban és Európában.

Vida Krisztina 1996-ban született Szatmárnémetiben. Jelenleg Marosvásárhelyen él, a Sapientia-EMTE fordító és tolmács szakos hallgatója. Szabadidejében fest, ír, járja az erdőt és az élet nagy kérdéseit töpreng.

ZSIDÓ FERENC

Társalkodói folyamat

Emlékszem, irodalmi ténykedésem kezdetén, a 2000-es évek elején meglepetten vettem tudomásul, relatíve kevés irodalomkritika születik Erdélyben. Meglepetésemnek hangot is adtam egy vitaindítóban, a megboldogult Erdélyi Terasz portálon aztán kiveséztük ennek okait, kezdve onnan, hogy páran azért írnak kritikát, de csak alkalmyszerűen, mások meg a kritikából átnőnek az irodalomtörténetbe stb.

Vélhetően e vitától függetlenül, de néhány évvel később megjelent a színen kritikáival a Csíkszeredában élő Borsodi L. László, és azóta is folytatja ebbéli tevékenységét, nem alkalmyszerűen, hanem következetesen, az irodalomtörténetbe is átnőve (ld. Baka István-monográfia), de a kritika mellett megmaradva. Ennek a munkásságnak lenyomata a nemrég megjelent *Hermész visszhangjai* című kötet, mely a szerző 2006–2019 között írt kritikáiból válogat.

Borsodi négy ciklusba sorolja a kötet írásait: a *Párhuzamos diskurzusok* címűben irodalomtörténeti/elméleti kötetek kerülnek terítékre, a *Líratörténetekben* evidens módon verseskönyvek kritikái sorjáznak, ez a legvaskosabb rész, ennek megfelelően alfejezetekre oszlik, a *Keresztmetszetek* antológiák elemzéseit tartalmazza, míg a *Prózaavatózatok* regényeket és novellás-könyveket vesz górcső alá.

A kötet in medias res indul, nincs bevezető előszava, melyben a szerző a kritikaírói hitvallásáról, kánonokról és kánonfeszegésekről értekezne, de rövidesen nyilvánvalóvá válik, hogy erre nem is volt szükség, hisz a nyitó ciklus írásaiban részletesen kifejti erre vonatkozó álláspontját.

Az első kritika Elek Tibor *Árnyékban és fényben* című tanulmánykötetéről szól. Benne például ilyen megállapítással, mely meglátásom szerint e kötetre is érvényes: „Elek Tibor olyan fogódzókat ad, amelyek alapján – gondolkodva – az eltévedés veszélye nélkül tájékozódhatunk abban a képződményben, amelyet kortárs magyar irodalomnak nevezhetünk.”

Továbbá azt állítja Elek Tiborról, és egyértelmű, hogy ez törekvés, mérce saját kritikai ténykedésében is, hogy „Megállapításai, amelyeket a divatkanonizációs tendenciákkal szemben körvonalaz, mégsem egy csólátó irodalmár észrevételei [...], elismeri a posztmodern törekvések pozitív esztétikai, stilisztikai hozadékát, sőt felemeli szavát a konzervatív irodalmi nézeteket valló [...] oldal ideológiai elfogultságai ellen is.” Ez lehetne tehát a krédó, valamint az, hogy egy kritika inkább kemény legyen, mint megengedő, ennek ázsíóját vállalnia kell a kritikának, még akkor is, ha értékítéletei – amint erre Elek Tibor esetében is utal – nem mindig hibátlanak.

A zárásban ezt még így egészíti ki Borsodi: „esztétikai alapon ítélje meg az egyes művek értékét, helyét [...], mindig a műnek

kell fénybe kerülni, és akkor ebből a fényből ránk is vetül valami...”

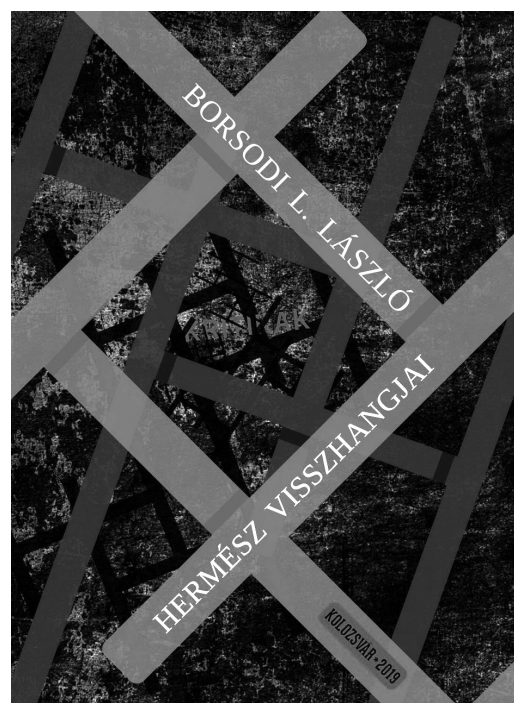
A kötet legproblematisabb írása a Papp Endre *Szemléletünk próbája* című kötetéhez kapcsolódó. Nem véletlenül jegyzi meg már a bevezetőben Borsodi, hogy a szóban forgó könyv „egyben a kritikaírás próbája is.” Leszögezi, hogy mi Papp Endre könyvének legfőbb önellentmondása: „hogy a »nemzeti paradigma« védelmében úgy [...] kritizálja a szerinte kizárólagosságra törekvő »értelmezői csoportokat«, hogy közben maga is kizárólagosságra törekszik...” Borsodi szerint a jó kritikusként úgy kellene olvasni minden művet, Papp Endréét is, hogy „ne kérdőjelezze meg egyik irodalomértelmezői elmélet és gyakorlat létjogosultságát sem...”, ugyanakkor eldöntve, hogy „melyik visz közelebb a mű hangjának megszólaltatásához...”

Elmondhatjuk, hogy e premissához következetesen tartja magát Borsodi L. László. Nyelvezete, a szakszókincs, amelylyel operál, a megközelítési mód a Kulcsár Szabó Ernő-féle vonulattal rokonítható, de nem játssza ki egymás ellen a szövegelvű és kontextuális módszert. A posztmodern kánon és nemzeti kánon szerzői közül egyaránt szemelget, de igazából nem relevánsak ezek a kategóriák a kötet vizsgálatakor, a referencia inkább: fiatal és erdélyi. Nem csak (pl. Péntek Imre, Nagy Gáspár, Gömöri György), de zömmel erdélyi szerzők könyveit elemzi, és a rangidősek (Király László, Ferencz Imre, Páll Lajos) mellett számos középnemzedékbeli (saját generációja) és egészen fiatal is található (pl. Ármos Lóránd, Bálint Tamás, Dobai Bálint, Noszlopi Botond, Varga László Edgár). Ez a kötet legfőbb erénye: a bátor, egyenes véleményalkotás fiatalabb, még pályája elején lévő szerzők kötetéről, ami nagyon fontos lehet a kanonizációjuk elindításában. Például: „Úgy vélem, Noszlopi Botond verseskönyve a 2000 után keletkezett (erdélyi) magyar líra egyik meghatározó alkotása”.

Mint említettem, verseskönyvről szóló kritika van a legtöbb a kötetben, szám szerint 29 (ez talán azzal is magyarázható, hogy a szerző maga is lírikus), 3 elméleti, 3 antológiához köthető, 10 pedig prózakötetekhez.

Nem rövid, ismertető jellegű recenziókról beszélünk, hanem a kritikának az elemzőbb, terjedelmesebb változatáról, mely argumentálva ítélkezik, amely feltárja az összefüggéseket, amely szakmai kritériumok mentén építkezik, kerüli a szubjektivitást, mégsem személytelen.

A köteteket egészükben is nézi, például kompozíciós hibáikat észrevéve, ugyanakkor a képalkotást, a technét minuciózusan vizsgálja, értelmező-értékelő elemzéseket végezve. Egy-két írás talán túlzottan is teoretikus, lábjegyzetekkel, szakszókincsel kissé túlterhelt, összességében azonban olyan kritikákról beszélünk, amelyek egyaránt szólnak a szakmának és az átlagolvasónak. Sokszor tetten érhetjük a kritikai egyensúlyozást: azt a törekvést, hogy erényeit és gyengeségeit egyaránt felmutassa a szóban forgó kötetnek, az összegzésben jelezve, melyek kerülnek túlsúlyba. „Ha egy könyv képes feladványként tovább visszhangozni a befogadóban, ha képes elgondolkodtatni, nem kérdés, hogy fontos

művet olvasott” (Király László *Sziklarajz* c. kötetéről).

A kötet egyik-másik írása már tanulmányzámba megy, nem csupán terjedelme, hanem összefoglaló jellege miatt, például *A transzcendencia visszhangjaitól a létezés légszomjáig* című írásnak Fekete Vince *Szárnyvonal* című kötete van a fókuszában, de azt motívikusan, poétikai kódok szintjén összeveti korábbi kötetivel.

Olykor erős felütéssel indít („Ha a *Felrebeszéd* című kötet Péntek Imre költői életművének keresztmetszete, akkor ez az összegző-áttekintő szándék nem sikerült”), máskor visszafogottságra int („a kevesebb néha több”), pozitív véleményét indoklással tálalja, például: „...világos mondatokkal, tiszta képekkel, funkcionális soráthajlásokkal” (Ármos Lóránd: *A kiltarnani ősz*).

A kötet legszellemesebb kritikája, amelyik megszólalásában, stílusában igazodik a vizsgált műhöz, a Kovács András Ferenc *Porcus Hermeticus* című verseskötetéről szól. Játékos, az irodalomelméleti szaknyelv túlzásait (ön)ironikusan megközelítő írásról van szó, mely nem mellékesen feltárja KAF sírva kacagós kötetének hermeneutikai vonatkozásait (apropó, kötetcím!).

Néhány kritika záró részében egyféle ajánlást fogalmaz meg Borsodi, jelezvén, véleménye szerint melyik a szóban forgó kötet értékesebb vonulata, milyen irányba lenne jó elmozdulnia a szerzőnek a jövőben.

A kötet utolsó írásában a kritikus megállapítja, hogy Murányi Sándor Olivérnek csak részben sikerült nyelvi világgá formálnia élményeit a *Medvenéző* című kötetében, a zárásban pedig úgy összegez, hogy egyúttal jelzi, mi számára a jó mű mércéje: „az irodalom(olvasás) alkalmas arra, hogy metaforikussá tegye a konkrétat, és időlenné, ami aktuális...” Ez ráfelel arra, amit korábban Molnár Vilmos *Az ördög megint Csíkban* című novelláskönyve kapcsán hangsúlyozott, hogy egy jó könyv esetében az olvasás: „társalkodói folyamat”. Lám, a kritikaírás és -olvasás is lehet efféle.

Borsodi L. László: *Hermész visszhangjai*. Sétatér Kiadó, Kolozsvár, 2019.

Az utolsó nap

Száztizennégy. Ennyi nap telt el azóta, hogy nem látta a szüleit. Még tartott a tanév, még reggel sem volt, amikor átcuccoltak Olgáékhoz, ráadásul éjjel, úgy, hogy ő még szinte aludt. Apja a vállára emelve cipelte be a házba. Sáros lábnyomokat hagytak maguk után az úton. Jé, jönnek utánunk a lépések a járdán! Milyen vicces. De abban már nem volt biztos, hogy ezt gondolta akkor, vagy ki is mondta. Sószás, erre viszont emlékszik, hogy az apja azt mondta, sószás ez a lány, amikor letette az idegenszagú ágyra. Olyan mélysége volt az ágynak, hogy szinte beszippantotta. Aztán már csak egy képet látott. A képzeletéből jött-e vagy kintről a kapuból? Csak egy pillanat volt az egész, még annyi se: a szüleit látja, ahogy néznek befelé az utca túloldaláról, de minél jobban erőlteti a nézést, annál inkább elhomályosul a kép, és már nincsenek is ott, felszívódtak a fényben, mint valami szellemtestek.

Másnap hányingerrel ébredt, estére belázasodott. Azóta sem múlik el az érzés, de nem hiszik el neki. Minden összezavarodott benne. Nem értette a reggeleket és az estéket, nem értette, hogy miért nem jönnek érte anyáék, miért nem viszik haza? Nem csinált ő semmi rosszat.

Ne kérdezősködj folyton, mondta Olga, szétmegy a fejem. Mondtam már, hogy egyszer majd jönnek. Miért nem tudod megérteni. Egy szép napon majd beállítanak és magukkal visznek. De most kell nekik egy kis pihenés. Nagyon elfáradtak, tudod?

Nem, nem tudta. Ezt sem értette. Mibe fáradtak el? Jó, legfeljebb anya, aki néha kiment a piacra, néha főzött is, etette az állatokat, tisztába tette nagyanyát. De apa! Egész nap újságot olvasott és a rádió mellett ült, a körmét rágta és cigizett. Apa mibe fáradt bele?

Akarsz állatkertbe menni, kérdezte Olga. Nem? Nem akarsz? Hát a Vidámparkba? Oda se? Mi a fenét csináljak veled akkor, hogy ne duzzogj nekem egész nap. Hát ezt érdemlem én, amiért befogadtalak?

Befogadtalak? Ezt a szót sem értette, csak a fogadást ismerte, amit apa el szokott veszíteni, amikor együtt kártyáznak és ő nyeri a partit. De olyankor ő boldog, visít örömeiben, és ez most nem olyan, most minden más. Haza akar menni.

Szerinted megöregedtem? – kérdezte Olga. Milyennek látsz, öregnek vagy fiatalnak? Na, mondd csak meg nyugodtan, ne kertelj. Szóval? Öreg vagyok vagy fiatal? Honnan tudná ő azt, hogy ki az öreg és ki a fiatal? Azt sem tudta, hogy ő maga vajon gyermek-e még vagy felnőtt? Ne pityeregj folyton, nem vagy már gyerek, szokta mondani Olga,

DECLARAȚIE

Subsemnatul BENEDIK LEVENTE declar pe propria răspundere că în timpul pandemiei de coronavirusă (COVID-19) m-am îmbogățit cu sau am avut parte de:

☐ autonomie	☒ izolație
☒ autoironie	☒ nație
☒ grăsime	☒ soție
☒ astenie	☒ dezinfecție
☒ hernie	☐ homeopatie
☒ discopatie	☐ halucinație
☒ depresie	☐ cununie
☐ claustrofobie	☒ educație
☒ xenofobie	☒ datorie
☐ isterie	☒ nostalgie
☐ ortodoxie	☐ fizioterapie
☒ alcoolemie	☒ discuție
☐ psihoterapie	☒ obsesie
☐ sancțiune	☐ spovedanie

INVITAȚIE DE LA WHITE COIB

Data: 05.2.2020 Semnătura:

Declarație (Nyilatkozat)

de akkor most mi van? A felnőttek nem járnak iskolába, ő pedig jár.

Nem tudom, olyan vagy, mint anya. Csak neked rövid a hajad, mondta, és elfordította mindjárt a fejét, mert érezte, hogy belepirult a hazugságba.

Nem, egyáltalán nem olyan, mint anya. Nem igaz, hogy a testvérek hasonlítanak egymásra, mert az egyik mindig jó, a másik meg nem. Ezt anya mondta egyszer. Akkor ő most biztos büntetésből van itt Olgánál, hogy tanulja meg becsülni a szüleit. Úgy, hogy ő most szépen hazamegy, bekopog az ajtón és bocsánatot kér, hogy... hogy azt csinálta. Azt a mit? Mit csinálhatott, amiért büntetés jár? Talán a lekvár! Talán, az, hogy belenyúlt az üvegekbe. Többször egymás után. De mindig csak hármát, egyszerre csak hármát, Isten bizony nem többet, esküszik, mondjuk kevesebbet se, az igaz. Bocsánat, bocsánat. Soha többé nem csinál ilyet. Soha.

De hogy fog ő hazajutni? Azt tudja, hogy át kell mennie a parkon, ahol gesztenyét gyűjtöttek apáék. Együtt vették észre a levelek alól kikandikáló pálcikafejecskéket, de ő hajolt le értük és tette őket egyenként apa tenyerébe.

Apa tenyerébe falevél van belerajzolva, számtalan bolondosan szaladgáló vonalkával, amik végül az ujjak alatti dombokon pihenik ki fáradságaikat. És utána? Merre? A parkon túl merre kéne menni? Mindegy. Megkérdezi. Kezicsókolom. Nem tetszik tudni, merre van az Árnyas utca? Nem tudták. Az, ahol a Bakó Pálék laknak. Így se tudták, csak rázták bután a fejüket. Tetszik tudni, van egy farkaskutyájuk is, és sok margaréta van a kertben elől, a kapunál. Hátral is volt, de annak most paradicsom van a helyén... mondta még, de akkor már sírt.

Fogalma sincs, milyen messzire jutott a parktól, merrefelé járt éppen, amikor egy erős kéz a karjába markolt, és a kö-

vetkező pillanatban belökte őt egy autó hátsó ülésére. Először hidegnek érezte a huzatot, aztán hirtelen melegnek. A meleg végig folyt a combjai alatt a térdek hajlatáig, onnan lefelé a lábszáron, körbe csiklandozva az érzékeny bokákat, aztán befolyt a talpak alá, és akkor ő átlépett egy másik világba, amelyben csak távolságok voltak és ellilantak a gondolatai. De az is lehet, hogy nem a távolság ragadta el, hanem épp, hogy összement, belezsugorodott annak az izzadtságcseppnek a belsejébe, ami az előtte ülő férfi tarkóján gördült lefelé, és a gallérhoz érve szétterült a laza szöveten.

Az elkalandozása óta nem akar az otthonára gondolni, anyára, apára, a kutyára és a margaréták helyére ültetett paradicsomokra se nagyon, pedig ott mindig jó volt. Azóta üresek az álmái. Azóta mintha nem is aludt volna, csak figyelte a sok idegen embert, köztük Olgát és a nagyanyját, akit időközben beköltöztettek a kishálóba. Azóta Olga mellett alszik, egy nem túl széles ágyban, azóta október lett és a barna ég alatt kihűlt a levegő.

Akkor álmodott először, amikor megjött a képeslap. Nyár végén. Anyadék írták neked, tette le maga elé Olga a lapot az asztalra, sokszor csókolnak. Azt is írták, hogy fogadj szót. Hallod? Hallotta, mégsem nyúlt a lap után, csak nézte az asztal túloldaláról. Nem mozdult. Várt. Amikor Olga kiment a szobából, felállt, lassan körbejárta az asztalt, aztán a lap fölé hajolt és megérintette. Mintha jeget tapogatna. Nem értette. Hogyhogy nem forró? Nézte meredten a színeket, a Vezúv lángoló vörösét, fölötte a narancs-sárga eget. A Vezúv egy forró kőfolyás vagy mi, neki ezt tanították környezetismereten, és a felnőttek nem tévednek. Amit mondanak, az úgy van. Majd ő felmelegíti, gondolta, és kezébe vette a lapot. Majd vár. Tud ő várni. Különben is a türelmetlenség bűn. Ezt is anya mondta, mint a két testvért. Két tenyere közé szorította a lapot, és fújta, fújta rá a meleget, de a lap, csak nem akart életre kelni.

Hallotta, hogy Olga pisil. Ez azt jelenti, hogy egy kis ideig még kinn marad. Megfordította a lapot és nézte az írást, az anyja írását. Ismerte jól. Tőle tanulta meg rajzolni a betűket. Sok játékos hullámvonal volt az írásban, különösen a nagybetűkben. A „T”, az „L”, az „F” és a „Z” szárai olyanok voltak, mint a Balaton, amikor nagyon hullámzik a vize, a nagy „J” az olyan, mint egy szurikáta, ágaskodó és figyelő, a „K”, betű meg egy nagycsőrű, tátott szájú madárra emlékeztette, az „R” pedig egy jókedvű szakácsra, aki egyik a kezét a csípőjére teszi, úgy kóstolgatja a főztjét.

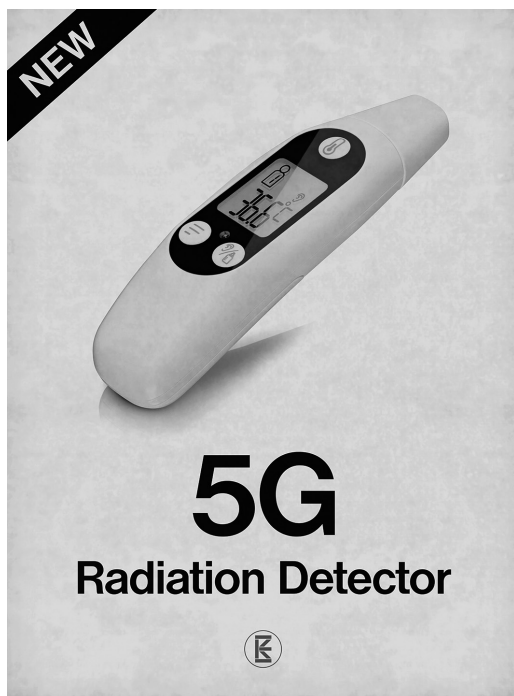
Apa az „R” betű, ő pedig a „K”, aki élvezettel eszi apa főztjét. Anya a „T” betű. Be lehet bújni a szárnyai alá.

Az írás nem volt hosszú, nyolcszor is el tudta olvasni, míg Olga a mosdóban

>>>> folytatás a 16. oldalon

>>>>> folytatás a 15. oldalról

volt. Tudatjuk veletek, hogy mi jól vagyunk! Vigyázzatok egymásra, te pedig ígérd meg, Klárikám, hogy nem csinálsz semmi butaságot, és szót fogadsz a felnőtteknek. Sokszor csókolunk benneteket, Janka és Pali, Janka és Pali, Janka és... jön Olga. A lapot a párnája alá rejtette gyorsan, ott majd biztosan felmelegszik, gondolta. Az ő hibája, hogy nem tudta érezni a meleget, türelmetlen volt. Mindent azonnal akar. Anya mondta ezt is.

5G

Aznap éjjel macskakölykökről álmodott. A margarétás ház verandáján talált rájuk. Négy kis szőrösöm, az anyuk hasára tapadva, éppen szopiztak. Először örült, hogy neki is lehetnek kiscicái, mint a többieknek, aztán ráeszmélt, hogy egyedül van a házban, és hogy lehet, hogy csak ő tud a létezésükről, és talán el kellene őket rejtteni valahová. Aztán felébredt. Másnap azzal nyugtatta magát, hogy biztos a kutya miatt gondolt ő a féltésre, mert az ki nem állhatja a macskákat. Szóval egyszerű a helyzet, nyugtatta magát, be kell vinni a cicákat a házba, az ő szobájában majd biztonságban lesznek.

Azután még kétszer megisméltődött a cicás álom. Mindig ugyanaz a kép és ugyanaz az érzés. Először az öröm, aztán a félelem. De a harmadik álom tovább bontakozott. Álom közben eszébe jutott a kutya, de nem találta sehol. Ettől nagyon megijedt. Közel hajolt a cicákhoz, hogy esetleg kézbe venné őket, és bemenekülne velük a házba, de ahogy föléjük hajolt és hozzájuk ért, hirtelen levált a bundájuk és rémisztően öreg lett az arcuk. El akart futni, anyját hívta volna, de a gyomrába markoló undortól nem bírta kiabálni, de még csak moccanni sem bírta. Felébredt. Az állkapcsában érzett fájdalommal

nem is nagyon törődött, először arról akart meggyőződni, hogy nem bénult-e meg? Elkezdte mozgatni az ujjait, majd megemelte a térdeit. Lassan-lassan kiment testéből a zsibbadás és a zihálása is csendesült. Körülnézett a szobában.

A redőnyréseken át beszűrődött az utcalámpák világossága. A fények szürke csíkokat húztak Olga arcára. Nem volt szép, ahogy aludt. Ő eddig azt hitte, mindenki szép, amikor alszik. Ezt is anyától hallotta. A párnája alá nyúlt, a képeslapot kereste. Nem találta. Persze, mert úgy aludt el, hogy a kezében volt a lap. Meggyűrődött, amikor álmában markolászta, aztán leesett a földre. Lehajolt érte, és megpróbálta kisimítani rajta a töréseket. De nem ment. Ettől eleredtek a könnyei. A sírástól elindult kifelé a taknya. Visszaszívta, nem mert orrot fújni. Félt, hogy felébreszti Olgát. Mostanában úgyis olyan ingerült. Azért szedi azokat a fehér bogyókat, hogy tudjon aludni. Az éjjeliszekrény fiókjából veszi elő őket elő, egy szép sárga dozból. Ha felnőtt lesz, majd ő is szed ilyen sárgadobozos fehér bogyókat, és akkor majd ő is tud aludni.

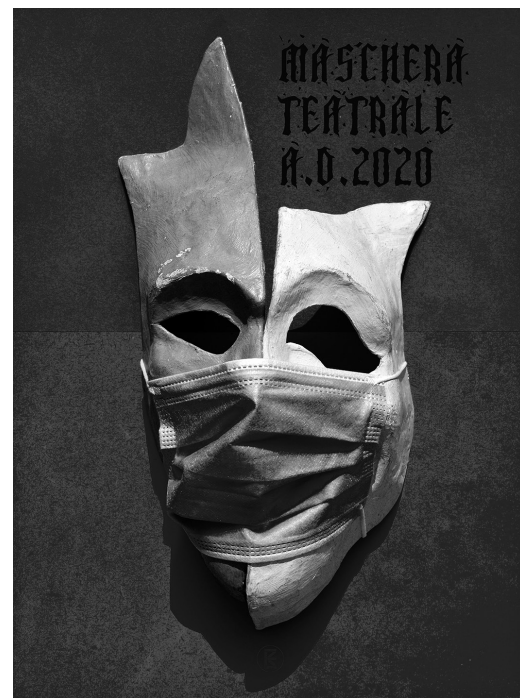
Hirtelen jött ötlettől vezérelve kisont a nagy szobájába, hogy megnézz-e az ő arcát is. Milyen lehet, amikor alszik? Sehogy se tudta elgondolni, hogy a nagyanja szép.

Ahogy belépett az ajtón, megcsapta az erős hűgyszag, be kellett fognia az orrát, úgy ment közelebb az ágyhoz, de nem volt elég óvatos, mert kiugrasztotta a macskát a takaró alól. Mind a ketten megijedtek. Visszatartotta a lélegzetét és várt. Úgy feküdt ott a nagyanja, mint egy feldöntött szobor. Apa egyszer elvitte őt múzeumba, ott látott efféle torz alakokat. Várt még egy pár másodpercet, aztán ment csak közelebb a testhez. Nem találta az arcot, csak két nagy üreget talált a szemek helyén, és az üregek alatt egy ovális nyílást, aminek a szélei mozogtak. Hol szűkült a rés, hol pedig tágult. Hol befelé húzódott, hol meg belülről nyomult kifelé. Ám egyszer csak kiszabadult a fenevad. A résen át fűtt kifelé, éppen feléje, és megemelkedt a paplan szegélye.

Nem tudja, hogy került vissza az ágyába. Lehet, hogy ez is csak álom volt? Azóta mindenesetre ellenőrzi azt a bizonyos ajtót, be van-e csukva. Olga néha nyitva felejt, ha bemegy az anyjához.

Vasárnap behívta magához Olga. Mielőtt beszélni kezdett, ellenőrizte, be vannak-e csukva az ablakok, és az ajtót is kilincsre zárta. Mától kezdve, mondta, nem hagyhatják el a házat. Senkinek nem nyitnak ajtót, de még az ablakokat sem nyitják ki, és hogy azt eszik, amit itthon találnak, azt kell beosztani és kész. Legközelebb akkor fognak vásárolni, ha elmennek az idegenek. Miért? Csak. Ne kérdezősködjön annyit.

De milyen idegenek? Nyaggatta Olgát. Hát az idegenek, akik most itt vannak a városban, az országunkban, mondta Olga idegesen, de hiába is magyarázná, úgysem értené, hiszen még gyerek. Ne

Covidia dell'Arte

nyaggassa már, van neki enélkül is elég baja.

Jó, csak még az, hogy ezek az idegenek rossz emberek, azért kell tőlük félni? Nem, nem rossz emberek, mondta Olga ásitás közben, csak katonák, azért lőnek. Feladatból. Aludjunk végre, egy jó alvás mindenén átsegít.

Kora reggel arra ébredt, hogy nagyon dobog a szíve. Lázasan dolgozott az agya. Hogy menekülhetne meg? Merre szaladjon ha jönnek a katonák? Hová bújjon? Az ágy alá? Az jó ötlet. Csak apa tudná, hogy ott van, mint amikor bújócskáznak. Ettől a gondolattól kissé megnyugodott. Próbálta magát visszaeröltetni az alvásba. Egy jó alvás mindenén átsegít...átsegít...egy jó alvás átsegít, mondogatta, de hiába, nem bírta visszaaludni.

Fölkelt, kiment a konyhába, hogy igyon, érezte, hogy kiszáradt a szája. Azt hitte, ott van Olga is, de tévedett. Olga nem volt a lakásban. Nem értette. Hiszen megbeszélték, hogy nem mehetnek ki a házból. Föl-alá járkált a szobában, de az ablakot mindig kikerülte. Nem mert a közelébe menni. Meg volt tiltva. Pedig szeretett volna kinézni, hátha meglátja Olgát valahol a kertben. A szoba közepéből leleskedett kifelé, de gyorsan visszavette tekintetét az ablakról, félt, hogy meglátják és puff, lelövik. Feladatból. Szinte már hallotta is a durrogásokat, puff... puff, puff, jöttek egymás után a lövések a szoba mind a négy sarkából... aludni kell, az segít, el kell aludni... a földön fekszik, be akarna kúszni az ágy alá, de nem bír mozdulni, az előbb még nagyon fáj a feje, az előbb még tudta, hogy a fióktól, de most nem érzi a fájdalmat, csak a meleget, ami folyik alatta a halántékától végig a gerincen, most az éjjeli szekrény fiókját látja alulról, a fiókról csorgó piros csík egyre sötétebb lesz, és a sárga doboz a kezében nem is sárga, hanem majdnem olyan fekete, mint az ég...

ANUBHAV TULASI

Hold

(The moon)

Szarvas gázol a Hold szívébe

Gyakran fölmerül

Ki a férfi

Ki a nő

Ki birtokolja

a Holdat

Ki céloz nyilával

a szarvas tudatára

Egyesek szerint

nincs ember

a Holdon

A Hold látható

oldalán

sugárzó holdfényes vulva

domborodó mellek

Mások szerint

a Hold láthatatlan oldala

férfiuralom alatt van

India és Pakisztán

nő és férfi

A két ország

teste között

Isten-adta fal

húzódik

Az esernyők demokráciája

(Democracy of umbrellas)

Isten nem azért teremtette az esőt

hogy nedvessé tegye a vonzó vérpezsdítő

tarka

melltartót bugyit és alsószoknyát

Meg is romolhat vagy nemesedhet is

tán valami más motiválta

Sohasem közel a könyörtelenekhez

egyedül a gyengéket töri meg

Ha csupán ennyi az eső feladata

akkor a teremtő a kétely

magvait veti el

Esetleg az eső erejéből

táplálkozik Isten léte

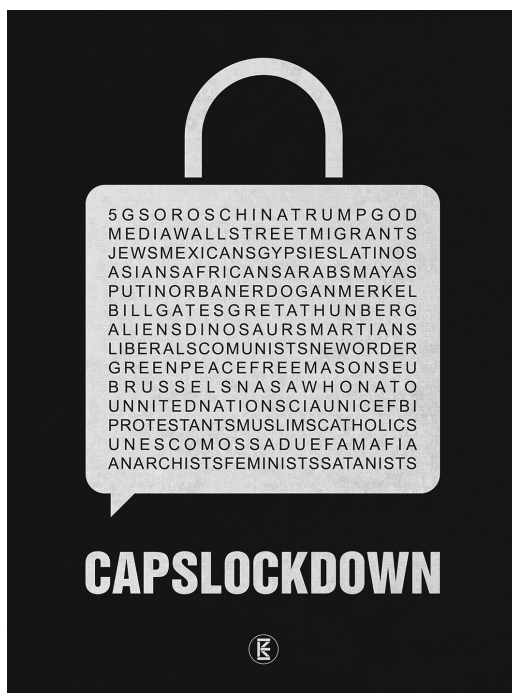
Így a kíváncsiak lelkesen

kutatják a kiutat

az útvesztőkből

Kinek ünneprontó

az eső

CAPSLOCKDOWN

Vajon emiatt

csap fejbe a villám

Talán ezért

lángol a piac

a tűzből pedig Isten pattan elő

A jelenés után felhők gomolyogtak elő

A fehér és bíbor árnyalatú redők közül

ki bújócskázik

a formák miatt sietnek a formátlanságba

Kinek a tűzszarvú kezeit

Zúzza porrá a villámcsapás

Lázadók és tőkések harcolnak

hogy birtokolják a csalhatatlanságot

Ezért nem határozta meg Isten

az eső árát

Milyen szándékkal

ki tartja nyitva

a fejünk fölött

az esernyők demokráciáját

Rossz közérzet

(Malaise)

Olyan sivatagi hangulatot keltettem

hogy felszáradtak feleségem könnyei

Olyan tüzet gerjesztettem

hogy kiégett feleségem mosolya

Akkora nyomást keltettem
hogy a vérkeringésére is hatott

Annyi keserűséggel és keserűséggel ettem
hogy elfogyott a sója és a cukra

Roham után rohamot indítottam
feleségem elnémult

Az ultramodern mikroban
addig hevítettem a feleségem
hogy tudata és teste
szétesett a dörzsöléstől

Itt az idő átváltani feleségemet
A turizmus ropogós dollárjaira

Íjtartáspóz

(Bow-asana)

Éjjel három után érkezett

Másik kettővel

Az éjszaka egyébként alig volt szokványos
éjszaka

Vakítottak a halogénlámpák

Feloszlott a sötétség

Éjjel három után érkezett

Másik kettővel

Hárman voltak együtt orvhalászok

Az Isten éberem figyelte

A Jagannatha Ratha Jatra¹ későn ért véget

Dobálózással és pörgéssel

Az idő lopakodott

Gyengéd susogás

Félénk csilingelés

Intés felnyitni a hordó fedelét

Jégágyban a halak

Álmatlanul

Isten halak és ember

Ember, halak és Isten

Zárva és titokban

A két cinkos

Szárnyra kapott

Pusztán ő próbálkozott bénán

Az isteni villanás elragadta őt

Az emberek pedig hátrakötötték kezét lábát

Arca előtt halak tátogtak

„No, tessék a hal, nyers és friss”

Isten kezétől úgysem menekülhet

Az emberi kezek összezúzták a fejét

A halak pedig meleg vérében fickándoztak

A madarak és az emberek

reggeli lármája egybemosódott

amikor a rendőrök

Hogy visszanyerje erejét

Ideális íjtartáspózban² találtak rá

ORCSIK ROLAND fordításai

Jegyzetek

¹ Ratha Jatra, az egyik legrégebbi indiai fesztivál: Jagannath Király Szekerének Fesztiválja.

² Íjtartáspóz: a jógában a dhanurászana nevű póz.

Anubhav Tulasi (1958–), asszámi költő, prózaíró, műfordító, filmkritikus, szerkesztő. Harminc könyve közül tizenöt verseskötet. A fenti műfordítások alapjául a szerző *Deword* (Dhauri books, Bhubaneswar, 2018) című kötete szolgált.

JAKAB-BENKE NÁNDOR

Egy tökéletlen, tökéletes palindróma

„Kizökök az idő; – ó kárhozat!
Hogy én születtem helyre tolni azt.”

William Shakespeare: *Hamlet,*
dán királyfi, ford. Arany János

Tenet. Angol főnév, jelentése alapelv, tantétel, teológiai dogma. Bebizonyíthatatlan – de a szintén bebizonyíthatatlan, eleve logikusnak tűnő (természettudományi) *axiómától* eltérően a *tenetet* észébe se jutna senkinek bizonyítani, megmagyarázni. Egyszerűen csak igaz, mert Istentől, Allahtól, Jahvétől származik, bármennyire abszurdnak tűnik elsőre, és kész. Ahogy Christopher Nolan filmjének az elején egy természettudós elmagyarázza a névtelen főhősnek: „érezni kell, nem megérteni”. Rezonál ez némileg a szintén nagy filmmágus Stanley Kubrick hitvallására (*tenetjére*) is, amit a *2001: Űrodüsszeia* kapcsán (de nem csak) hangoztatott előszeretettel, miszerint nem az intellektust célozza meg elsősorban a filmmel, hanem hogy „elérje a néző tudatalattiját”. Nos, valami ilyesmiben sántikálhatott korunk egyik leginkább komolyan vehető blockbusterek filmese, Christopher Nolan is új, agyzsibbasztó *Tenetjével*, amikor még a tíz évvel ezelőtti *Eredetre (Inception)* is rátett egy lapáttal – már ami a paradoxikus csavarokat illeti.

Egy ismeretlen nevű CIA-ügynök (John David Washington) egy bevetés során fura dologra lesz figyelmes: egy golyó befürödés helyett kipattan a falból. Kiderül, hogy a jövőből érkező golyókról van szó, amelyek tökéletesen fordítva „működnek”. Amikor emberünk megpróbálja felgöngyölíteni a golyó eredettörténetét, mondani sem kell, hogy egy hatalmas méretű összeesküvés/hidegháború kellős közepébe csöppen, ahol a tét nem is annyira az emberiség vagy a bolygó sorsa, hanem maga az *idő* megszüntetése, illetve annak megakadályozása lesz. Jó-jó, de mikor?

Nem véletlen, hogy a film címe nem kapott a világ semelyik országában új forgalmazási címet, mindenhol *Tenet* maradt. A film címe ugyanis palindróma, tükörszó, ami fordítva olvasva is ugyanazt jelenti. Bármelyik oldalról ugyanolyan, és a filmet is efféleképpen kéne nézni: mint valamit, ami visszafelé nézve is működik, önmaga tökéletes tükre (csakhogy nem lett, nem is lehet tökéletes, erről később). Persze, ez csak a „cselekmény” viszonyában érdekes – és azért használom a „cselekmény” szót idézőjelben, mert ennek a

filmnek talán az egyik (alig deklarált) célja pont az, hogy teljesen dekonstruálja a cselekményt. Az egyik módszer erre már is a témaválasztás: míg más „időutazós” filmek kényesen megpróbálják kikerülni azt az óriási, tátongó, fekete lyukat, ami az időutazás paradoxona, Nolan hagyja magát beszippantani. Tudja jól, hogy lehetlenségre vállalkozik, hiszen a film mint műnem egyik leverhetetlen béklyója a temporalitás – a tény, hogy az alkotást az elejétől a vége felé nézzük, és közben *t* mennyiségű idő telik el, és a cselekményről való tudásunk percről percre építkezik (még ha sokszor zavarosan is). Szóval nem lehet kétszer ugyanazt a filmet megnézni (a folyóba lépéshez hasonlóan), még akkor se (vagy akkor pláne), ha másodszorra fordítva nézed.

Nolan nem zavartatja magát, felvállalja a paradoxont, és a lehetőségeihez mérten megpróbálja létrehozni a tökéletes tükörfilmet, benne egy olyan párhuzamos világgal, ahol az idő visszafelé telik, a szél visszafelé fúj, a kifűjt levegő helyett beszuszogott levegő van, a forró hideg, a hideg pedig forró (még szerencse, hogy a piros nem kék) – és a tökéletes modorú, kifogástalanul borotvált és felöltöztetett, minden nőt lefektető brit, fehér bőrű, egyből felismerhető 007-es kém helyett egy szimpatikus, fekete, szakállas, a sznobok közül olcsóbb öltönyével kilógó, fekete amerikai CIA-ügynököt kapunk, akinek nemhogy nem tudjuk a nevét, de még azt az egyszem szőke, hosszúlábú hölgyet sem teszi magáévá, akivel összesodorja a sors. De attól a néző tudja: ez bizony egy James Bond-parafrazis. Már csak azért is, mert az időutazásos maszlagot és a martinit leszámítva ott van minden, amit elvárunk a nullanullahetes ügynök kalandjától: országokon, érdekszférakon (és most már a téridő-kontinuumon is) túlmutató összeesküvést, mozgalmas, high-tech versenyfutást a, khm, idő ellen, stílusos autós üldözéseket és verekedéseket, sőt, még egy igazi hidegháborús, ruszki főgonoszt (Kenneth Branagh) is, megfelelő akcentussal.

Más értelemben is tükörfilm a *Tenet*, csakhogy a tükör – amint az lenni szokott – sokszor a nem igazán imponáló, tökéletes fordítottját mutatja a dolgoknak: amint említettem, egyszerre szórakoztató, lebilincselő nyári blockbusterek és szerzőieskedő, a cselekményt tudatosan dekonstruáló mozi (nem lepődnek meg, ha Nolan nagy rajongója lenne pl. a *Tavalay Marienbadbannak*); egyszerre tökéletesen polírozott kémthriller és érthetetlen blöff; egyszerre a koronavírus utáni (közbeni) mostoha mozibajárás szokásokat *rebootoló*, a filmszínház intézményét egyes-egyedül megmentő heroikus nyilatkozat és csúfos bukás, ami épp hogy a ritkán jelentkező, sokba kerülő megalomán filmrendezők alkonyát jelenti a kis, intim, tévének futószalagon sorozatot gyártó alkotók korszakában. Ezek mind *egyszerre* érvényesek a *Tenetre*, pont mint a film legemlékezetesebb jeleneteiben, amikor a kétfele haladó idő összetalálkozik.

Nem kell tombolni, ha nem értjük a *Tenetet*, a legjobb tanács az lenne, amit már említettünk, és ami a film elején hangzik el: „érezni kell, nem megérteni”. Persze, meg lehet próbálni visszafejteni a csavarokat, de még mielőtt megerőltetnénk az agyunkat, jusson eszünkbe, hogy az egész mégiscsak egy paradoxon, nem is lehet túl sok értelme. Mindezek mellett van még egy kettős aspektusa a filmnek: amennyire mindenki a mozik megváltását várta tőle, olyan jól működhet majd otthon, házimoziként, folyamatosan megállítva, akár visszafelé nézve, „remixelve” a lehető legtöbb értelem kifacsarásának érdekében, többször végigbogarászva. Csak hát kinek van erre *ideje*?

Tenet, színes angol–amerikai–kanadai film, 150 perc, 2020. **Rendező és forgatókönyvíró:** Christopher Nolan. **Zene:** Ludwig Göransson. **Operatőr:** Hoyte Van Hoytema. **Vágó:** Jennifer Lame. **Szereplők:** John David Washington, Robert Pattinson, Elizabeth Debicki, Kenneth Branagh, Dimple Kapadia, Michael Caine, Clémence Poésy, Himesh Patel.

KARÁCSONYI ZSOLT

Labirintusok

Jól tudjuk, labirintus a szív, az elme, a test, csak a világ, a bennünket kerülő világ akar minduntalan színházként megnyilatkozni. Mindegyre titkolni kívánja, hogy igenis barlang, sötét verem, bunker, siralomvölgy, átmenet, tranzitzió, tehát letisztult változataiban: labirintus, amelyből csakis felfele nyílik igazi kiút, mint azt már Daidalosz óta elég pontosan tudjuk.

A labirintus az elme (visszatükröző gesztusa és) válasza a világra, a szív legalábbis magyar nyelven külön szót használ erre: útvesztő.

Az erdélyi magyar zenés színpadon az átélés és távolságtartás, az elme és a szív kettőse egyszerre építi fel azt, amit jó kétszáz éve *A varázsfuvolá*ként ismer a nagydemű¹.

A Kolozsvári Magyar Opera teszi mindent Tompa Gábor rendezésében, Selmeczi György vezényletével, új librettóval, melyet Szócs Géza és Selmeczi György fordított, újított fel, hogy mai nyelven szóljon a mai nagydeműhöz.

A rendező számára egyértelmű, hogy Mozart zeneműve aktuális, a mai világnak, világról szól, miközben olyan elemeket is tartalmaz, melyek kétezer vagy akár négyezer (hatezer) éve hatnak termékenyítőleg az irodalomra, zenére, előadóművészetre egyaránt. A szakirodalom általában az Íziszhez és Oziriszhez kapcsolódó misztériumokat, az eleusiszi misztériumokat és az orfikus tanokat szokta felelegetni *A varázsfuvola* szellemi forrásvidékének (a szabadkőműves utalások mellett). Akárcsak e misztériumoknak, a kolozsvári előadásnak is vallott és vállalt célja a beavatás és a felemelés, a megtestesülés.

Mindez már Tompa Gábornak a műsorfüzetben olvasható gondolataiból is kiviláglik, ám az előadásban még inkább tetten érhető, csak hogy a beavatásig hosszú az út nézőnek, főszereplőnek egyaránt...

Mai történet *A varázsfuvola*.² Az első per-

THEÁTRUM

cekben az elmúlt „médiaszínházi” évad legfontosabb eseményei villannak fel, koronavírus, szobordöntögetések, fegyverek, erőszak, koporsók százai. Amíg az elmúlt esztendő képei pörögnek, mögöttük felvillan Tamino (Erdős Róbert) görnyedt, talán a vetített világ súlyától meggyötört alakja. A vetítés végeztével már a „fényben” látjuk a főszereplőt, jelzett kórházi környezetben, a Hófehérke-történet férfi változatában, ahol csodálatos mód életre kel, de nem üvegkoporsóból, hanem a járványügyi, egyszemélyes sátorból, amit Romániában a költői hangzású „izoletta” („izoletá”) névvel illetnek. Tamino új élet, új feladat kapujába jut el, ám egymást érik a kísértések. Először az udvarhölgyek környékezik meg, aztán a herceget lánya megmentésére buzdító Éjkirálynő is. A hős ifjúra, a mindenkori „hercegre” folyamatosan veszélyek leselkednek. Az igazi próbatétel mégis az, amikor Sarastro világába lépve kell lelkiérettől és tiszta szívről egyaránt bizonyosságot tennie. Neki sikerül, ám a rendezés is jelzi, hogy a díszletek által sugallt bunkervilág labirintusában, annak sűrű falai között nem csak a szentség

Fotó: Szabadi Péter

lakozik, de a bűn is, amelyet amolyan Grál-lovagként, Galahadként, Rómeónál is naivabb Rómeóként csakis Taminónak sikerül elkerülni. Bölcsesség, avagy szent révület kell hozzá, hogy Pamina (Gebe-Fügi Renáta) és Papageno (Sándor Csaba) „románcát” ne érzelje – hiszen messzehangzik.

A szent és a profán közötti mezsgyén játszódik, a kettő között egyensúlyoz az előadás, nagyon is mai világot tárva elénk. Az üzleti világ szereplői, akárcsak az udvarhölgyek, felszínesek és ridegek – de a színészi teljesítmény éppen ebben rejlik, hogy a kétdimenziósra csupaszított, leegyszerűsített jellemeket mégis sikerül élettel telítve megjeleníteni. Az Éj királynője (Vigh Ibolya) a mai vezető politikai alakját hozza elénk, Monostatos napjaink sötét alakjainak egyike, alázatos erőszaktevő, Peti Tamás Ottó e kettősséget, a gonosz oldalán álló lény önhitt-bizonytalanságát egyszerre tudja érzékeltetni, apró megtorpanásokkal, gesztusokkal, a prózai szövegben alkalmazott hangsúlyváltásokkal.

Papageno alakja éppen a mozdulatlan (a köznapi, a kisember számára ritka) perceiben kap igazi mélységet, a tekintet izzása a meggyötörtséget, a jó és a rossz benti harcát ilyenkor adja át. Pedig e ritka pillanatokban Sándor Csaba nem is tekint a közönségre, csak valahová, túlra, a szó szerinti és a szimbolikus értelemben vehető díszletek mögé.

*

Mégsem véletlen, hogy az előadás egyik kulcsmondatát éppen Papageno, a közember mondja ki, játssza el. Csak, ha bűneinktől, hazugságainktól elszakadunk, csakis akkor szabadulhatunk fel, csakis így szabadulhatunk meg az álarctól, a járványügyi maszktól, amit Papageno a bűnök megtagadása után vehet le végére. A maivá tett *Varázsfuvola* különböző labirintus-szintjeinek ez az egyik középpontja.

*

A jó és a rossz közötti sávon, mégis a jó oldalán helyezhető el Sarastro, aki fausti megjelenés és formátum, Köpeczi Sándor alakításában. A visszafogottság, kimértség és a szinte „mozdulatlan” mozgások köpönyege alól minduntalan előbukkan – a kudarcok és fájdalmak nem a pokol mélyebb körei felé vezettek, de a segítő szándék ösvényére. És – egy keresztény misztérium cerebrálása felé. Az előadás díszletelemei a zárójelenet-

ben, éppen a misztériumot levezető Sarastro munkálkodásának köszönhetően formáznak hatalmas keresztet, a rendezői szándék és értelmezési irány is itt a legegyszerűbb.

Miközben a kettősség, mondhatni fausti módon az előadás egészét jellemzi, bár inkább beszélhetünk többértelműségről. A hatalmas díszletfalak egyszerre jelzik a labirintust, az atombiztos bunkert, vagy akár egy szentély belső terét, azonban e falak gyakori mozgatása, elmozdítása az egész előadás dinamikáját is meghatározza. Minden biztosnak, bizonyosnak tűnik, de még ez a falanszter-világ is állandó mozgásban van. Mintha az előadás a gyors színváltásokkal is jelezni kívánná: ez nem a világvége, a jó győzedelmeskedhet. Elszántság, erő, hit kérdése. Talán. Ha van hallásunk érzéklni a gyermeki ártatlanság szólamaikat – hiszen a varázsfuvolát csak nehézségek árán összeillesztő Tamino is elveszett volna nélkülük napjaink sokdimenziós labirintusában.

Kolozsvári Magyar Opera. Wolfgang Amadeus Mozart: *A varázsfuvola*. Opera két felvonásban. Szöveggény: Emanuel Schikaneder. Fordította: Selmeczi György és Szócs Géza. **Rendező:** Tompa Gábor; **vezényel:** Selmeczi György. **Szereplők:** Erdős Róbert, Sándor Csaba, Köpeczi Sándor, Vigh Ibolya, Fülöp-Gergely Tímea, Barabás Zsuzsa, Veress Orsolya, Peti Tamás Ottó, Kolcsár Katalin, Sipos Endre, Sándor Árpád, Bálint Zsuzsanna, Kerekes Mária-Magdolna. **Díszlettervező:** Carmencita Brojboiu; **jelmeztervező:** Lucian Broscăţean; **koreográfus:** Jakab Melinda; **a díszlettervező munkatársa:** Bocskai Gyopár; **karigazgató:** Kulcsár Szabolcs; **hangversenymester:** Barabás Sándor, Ferenczi Endre; **korrepetitor:** Incze G. Katalin, Horváth Zoltán; Nagy Gergő; **ügyelő:** Szabó V. Beáta; **súgó:** Kondrát Bea, Kostyák Júlia; **a rendező munkatársa:** Venczel Péter; **videó:** Radu Daniel; **fotó:** Szabadi Péter; **pirotechnika:** Ledniczky Béla – Belloni.

Közreműködik a KMO ének-, zene- és balettkara. Fellépnek Kolozsvár Magyar Gyermekkorúsának tagjai. A gyermekkar vezetője: Kálló Krisztián.

Jegyzet:

¹ *A Varázsfuvoláról* mint zeneműről Jakabffy Tamás írását olvashatják lapszámunk *Amplifidó* rovatában.

² Melyet a rendelkezésemre álló eszközökkel nem zenés színpadi előadásként, csupán színházként elemzek.

Buddha a blokkok között

Saját bevallása szerint nála még működik az, amit sokan szeretnek nem észrevenni a költészetben: a samanisztikus más tudatállapotba kerülés írás közben. Sánta Miriámnál a pillanatnyi intenzitás nyomaként jön létre a szöveg. Sokat „lovagolunk” az utóbbi időben az intenzitáson és a hitelességen. Az érzelmi hitelességen, a megéltségen, a beleélhetőségen, a tapinthatóságon. Igény van rá. Olvasói igény és szerzői igény is. Igény van a távolságtartásra a távolságtartástól, az iróniától, a meg- és újraalkotottságtól, a vég nélküli reflexiótól: a posztmodern elburjánzásától.

Szeretném még itt leszögezni, hogy nem a posztmodern végét harangozom be. Azt már beharangozta más, tizenévvvel ezelőtt, s amúgy is, a határok vonogatása nem kritikusi munka. Amire viszont a figyelmet valóban irányítani szeretném, az az, ahogyan a kortárs költészet szövegei mintha új értékeket keresnének: a fent említett hitelességet, tapinthatóságot, megélhetőséget. És megéltséget: Sánta Miriám versei a posztszocialista éra blokknegyed-életének és az abból való kitörésnek (is) a lenyomatai. A kötet Horváth Benji (a kötet szerkesztője) és a szerző közös munkája révén három részre oszlik. A kötetbemutatóon is kifejtették: a három rész egyfajta fejlődési vagy kronologikus pályát vázol fel: az első, *Fallal szemben* című részben a városi kislány, a második, *Se kelet, se nyugat* címűben a saját és környezete keretei közül kitörni vágyó fiatal, az utolsó, *Kódot a kódnak* címűben pedig a teljességben (sőt, néhol kiberteljességben) feloldódó egyén hangja szólal meg.

kritika

A „valóság” ennél kiábrándítóbb. A hangok egymásba mosódnak, de ez egyáltalán nem zavaró, és korántsem kár. Sánta Miriám éppen azt a zavarosságot önti kötetformába, ami a posztszocializmus éveiben szocializálódott generációt jellemzi. A kötet: zavarosság, a versek: intenzitás és próbálkozás, már-már metamodern célvágy, kis gothickal felöntve. Keretet a Szentes Zágón által Jovana Radujko rajzainak felhasználásával készített borító szolgáltat. A borító és a szerző szavai szerint is e keret Kelet-Európa tömbháznegyedei, egy generáció szocializációs terei.

A vágy, az elérés és feltárulkozás vágya mutatkozik meg már az első versben: „arcokat csókolok/eltűnik róluk/a homlok a szem az orr/és mi marad csak a száj/nyelvem a nyíláson áttolom/elkezdnek hullani a maszokk .../reszketsz tőle/mert fekete vagyok és hideg/megközelíthetetlen/és odabent áll a sarokban/fallal szemben a kislány” (*Fallal szemben*, 7.). A retrospektív kislány-perspektíva első látásra horrorisztikus, de legalábbis hátborzongató, inten-

zíven unheimlich-szerű. Holott a beszélő attitűdje, amint azt az utolsó sorok sejtetik, sajnálatra méltó és megkapó, amint a feltételezett traumák idült hatása alatt álló kislány-én felszínre tör egy csóknak. Ez az én nem hagyja a csókot csóknak lenni, nem tudja elfogadni a gesztus leterheltségét. Amit meg tud ragadni, az a művelet érzékisége: a nyelv átdugása egyik szájból a másikba, a szem lecsukódása közben eltűnő arcrészletek, az érzelmek képtelensége arra, hogy a hideg, fekete felszín fölé törjenek. A fekete, a hideg, a nyelv érzékelhető dolgok. A csók vágyfikció.

Nem csak a kötet kezdőverse olvasható ilyen vágyfikcióként. A második vers az elsővel ellentétben nem a testi érintkezést, hanem magát a testet szövegesíti meg, ha lehet, még explicitebben fejezve ki azokat a testtel kapcsolatos vágyakat és szorongásokat, amelyeket többek között az utóbbi évek feminista, metoo-, body positive és egyéb emancipatorikus jellegű kampányai és mozgalmi már széles körben tematizáltak. E második, *Amilyen lehet* című versben a test nemcsak a felszabadulás tere, de annak eszköze is. „Itt van a tested./Csináld vele, amit akarsz” – így kezdődik az első szakasz, már a központozás meglétével is jelezve, hogy az előző szöveggel ellentétben konkrétabb, tisztább, kerekesebb és egészebb kijelentésekre számíthatunk tőle. És valóban: „Mutasd meg vagy rejtse el,/mert a tested a tiéd, és nem az istené,/és nem az anyádé és nem az apádé,/de még a gyerekedé sem.” (9.) E sorok óhatatlanul behozzák a képbe a sokszor David Brower ökoaktivistához kötött szöveget: „A Földet nem apáinktól örököltük, hanem unokáinktól kaptuk kölcsön.” Különös értelmezési teret vázol fel itt a szerző a testpoétikák, az ökopolitika és az ökofeminizmus háromszögében. Kiáltványszerű versében a test valóban nem csak a felszabadulás tere, amelyen „tulajdonosának” jelzésértékű cselekedeteket lehet és szabad végrehajtania („... vágatsz bele réseket, és hadd folyjon a vér./ha az téged felszabadít.”), hanem magának a felszabadulásnak az eszköze is („... lehet kategória nélküli./ha az téged felszabadít. / ... / Lehet hajlott és rancos,/lehet friss és feszes./Pont olyan, mint a tied./Ami felszabadít.” 10.). E ketősség egymásba olvad, s a test nemcsak birtok lesz, nemcsak *res extensa* a felszabadított *res cogitans* mellett, hanem azzal egyelényegű és ugyanakkora potenciállal rendelkező fél. Felszabadul és felszabadít, alakítható és alakít. Ez a fajta ellenállás, az előzetes értelmezésekkel szembeni ellenállás jellemzi a kötet jó néhány más szövegét is.

Ellenállást fedezhetünk fel a szövegekben a legkülönbözőbb dolgokkal szemben: a csókkal, mint az első versben, a testpercepciókkal, mint a másodikban, de találunk példát egyébre is: A *45.94°N 24.96°E* című versben a helyhez (konkrétan Romániához, hiszen ezen ország

mértani közepét jelölik a koordináták) tapadt szokások és megszokások ellen lázad undorral a megszólaló: „útszéli gyomok és égő szemét között/hibáztatjuk az áldozatot míg szoknyáját lobogtatva/össze nem csap fejünk felett a csurgalék”. (32.) A *Sunyata* című szövegben a buddhizmus ürességtana segít lebontani a falakat a létformák között, és elfogadni a megsemmisülést, a *Feketebárány-blues*ban pedig magával a lázadással szembeni lázadással találkozunk: „nem volt szabad/mert nem húzta meg/a pálinkásüveget/tizedik uncsolásra sem/nincs érdekes abban/aki még részeg sem tud lenni/nem próbálta nem húz nem tol/semmit se föl se le”. (22.) Sánta Miriám a 90-es és 2000-es évek identitáskeresését oly módon közelíti meg, hogy felszínre hozza mindazt, amivel nem lehet azonosulni, amit el kell engedni.

Ugyanakkor a vágyfikció és a bejáratottsággal szembeni ellenállás keveréke néhol mégis előremutató, metamodern hangokat szül: az érzések, az érzékiség vágya és dicsérete sejlik fel egy-egy szövegben a kötet vége felé, igaz, a kiborgvilág víziójának enyhe cinizmusával elegyítve. A *Célba ér* című vers éppen az érzékiség segítségével jut el a halál megtapasztalásának nyugalomához: az ingerek és válaszok itt nem az éppen halála utolsó pillanatában láttatott emberéi, hanem az annak a szemén lépdelő bogaréi: „a bogár nyitott szememre lépett/.../szemöldököm felé iszkol/csápjával az utolsó rezgéseket fogja/egy kimúló isten hörgéseiből”. (59.) A bogár célba ér, nem tántorítja el céljától a lecsukódó szemhéj. A szemhéj merev, már nem fog többé mozdulni, de a mozgás nem szűnik meg, a szamszára folytatódik. A világfolyamatot más oldalairól megtapasztalni vágyó ember hangja szólal meg *A tengerről* című versben: a humán hang nem a tengerről mint külső létezőről szól, hanem önnön vágyát fejezi ki egy másik érzeki tapasztalás irányába: szeretne tenger lenni, hogy az ember és tenger érintkezésének érzékiségét a másik oldalról is megtapasztalhassa, tudván, hogy ekkor mégiscsak olyan entitássá válna, amelyben „vízbefúltak ezreléke kering.” (62.) Végezetül a kötet címadó verse, a *Hétfőn meghalsz* is képes túllépni a cím indukálta fenyegető borzongáson: a vágy itt furcsa módon éppen az elmúlásra irányul, ám indoka nem hagyományos halálvágy- vagy öngyilkosság-indok. A világfolyamat bele nyugvása és optimizmusa járja át a szöveget: „Csak ezért van három napod./Ezért az üres megnyugvásért,/hogy többé nem vagy homokóra.” (53.) A három napba a magát egyes szám második személybe kivetítő beszélő-megszólított még éppen belesűrítene egy pár mélyen érzeki tapasztalatot, hogy utána a semmibe hunyjon ki: „Szarvassá változol egy éjszakára,/búcsút veszel a kígyótól, megütsz valakit,/elmondod, hogy szereted./Harmadnapon eltörök az üveg.” (54.) A Pilinszky-utalás itt egészen furcsán, ám izgalmasan működik: feltámadás helyett újjászületés, halál helyett elmúlás, transzcendencia helyett az élet érzékelése és megélése. Lázadás, elutasítás, elfogadás, nyugalom. Buddha bújik meg a konstrukciók és szimulákrumok blokknegyedei között.

„És ezen nem szólok meg”

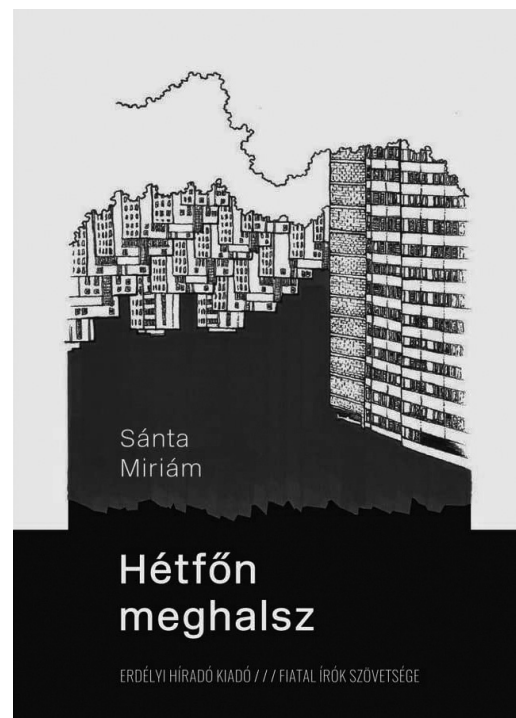
Riogató című első kötetében a kolozsvári költő szokatlan modorban köszön be az irodalomba. Szokatlan, hiszen a másoknál is látható erőteljesség és magabiztosság egyfajta szigorral is kiegészül itt, és e három összetevő aurája úgy lengi be egyként a kötet szövegeit vagy legalábbis az első két ciklusban olvashatóakat, hogy egyértelmű lesz: az utóbbi a dominánsabb. Szigor a nyelvben, a szóválasztásban, a szövegformálásban, szigor önmagával szemben, de szigor a témákkal szemben is – nemcsak azok megválasztásában, hanem kifejtésmódjukban, meg gondolásukban, újraértésükben. Mert a szigor itt például arra is vonatkozik, hogy öröklődött beidegződéseinket újra kell értenünk végre, és az engedékenységek ebben a munkában helye nincs. Ez pedig átvezet oda, hogy Sánta Miriám korosztályától szokatlan erővel foglal állást az „erdélyi magyar költészetet” illető közvélekedések kapcsán is kötetében. Az erő és a magabiztosság azáltal válik fajsúlyossá, hogy a kimondást elbizonytalanító gesztusok veszik körül szavanként és kifejezésenként valósággal – vagyis úgy magabiztos, hogy a kételyeit is fenntartja, nem az ellentmondást nem tűrő végkövetkeztetést „nyilatkoztatja ki”, hanem modellálja a gondolat kiformalódását. Egyszerre alanyi és tárgyias: a karakteres határozottság, a jó értelemben vett szigor úgy tartják meg az alanyiság nem is annyira áttetsző alakzatait, hogy hangsúlyos helyeken el is tudnak távolodni tőle – ilyenformán reflektál ez a költészet a „népszolgálatosság” jegyében öröklődött elvárásrend beidegződéseire is: személyes kérdés is ez, de újra kell érteni, hogy egyáltalán lehet-e akárkinek valóban személyes ügye?

Hiábavaló, önellentmondásos kérdés ez, de igazából a *nincs is kinek feltenni, nincs is kinek megválaszolni*-alapattitűdjé a kötet majd minden hasonló kérdése körül ott lebeg. Már maga a három cikluscím is érthető a kommunikációs képtelenségek különböző szimptomáiként: *Fallal szemben; Se kelet, se nyugat; Kódot a kódnak*. Az elfordulás-befordulás, az akár kultúra-civilizáció-mentalitás jelölő égtájaktól való elzárkózás Ady attitűdjét éppen mondandója szöges ellentétével erősíti fel – és mindegyik a magány, a „magamra maradság” kontextusába fut bele, azzal együtt, hogy (és erre mondom, hogy adys) választás kérdése is ez. Aztán persze miféle választás ez? Azt hiszem, az egyik legfontosabb vers a *Címtelen föld*: választás csak abban van, hogy elfogadod-e a tradíciót vagy nem. S ha nem, akkor marad a falnak fordulás, hiszen az öröklődött elvárásrendben a közösségelvűségtől való eltávolodásnak nincsen értéke. Ez a kérdés persze számtalan költőnél artikulálódott, és artikulálódik ma is. Sán-

ta Miriám verse nem keres ehhez kódot: éppen hogy keresetlen tiszta kijelentésekben beszél: *ad/egy új nyelvet, ami csak a sajátom./ /És ezen sem szólok meg.* (51.)

A versnyelv érezhetően bölcséleti stúdiumokon és műveken edződött, helyenként rigorózus pontosságra töre és törekvő, ugyanakkor teret enged az iróniának is – éppen a rigorózságával szemben táplált önreflexív kételyei miatt (*Egy középkorú fehér férfi magabiztosságával/rúgom seggbe magam – Árnyék, 17.*). Néhol jól kihallhatóan „odahajlik” a versekhez, másol a maga szöglettességével termékenyen ellenáll akármely ritmus lejtésének, vagy akármely gyanús befogadóbarát metaforizálás engedékenységének. A legemlékezetesebb darabokban egyszerre jelentkezik a különbözős és különbözőféle ellentétes minőségek, és egymásnak feszülésükből teremődik meg a vers. Ilyen például az *Ikon* c. tétel: a beszélő háttérbe húzódva, megfigyelőként referál a *nemzeti nyomorról*, hogy most a József Attila-vonatkozásokra is kitérjek – bár a körülírások ellenére is lebegős marad a versbéli buszparkoló és környéke, mégsem akar metaforizálódni a hely, mint ahogy nem akar az empátia ragacsába sem ragadni a beszélő. Úgy marad meg következetesen a távolságtartásnál, hogy az olvasót képes az álfölény érzésébe „ringatni”, hogy aztán megingassa benne, majd le is rángassa onnan: *Saját beidegződései álöröme...* áll egy helyen, amely leépíti a magukat fölényben érzőket, de az együttérzőket is. Az egyik pókhendisége mellett a másik rombolását is kihangsúlyozza, mert *minden hiábavaló*, ahogy a zárlatban áll, ebben a kilátástalan *alföldi menzaszagban*, ha egyszer a teli gyomor megbékélteti a testet, és semmi sem válik tette. És az empátia nemcsak itt kerül kétes kontextusba, hanem később egy egész versben is, aminek már a címe is beszéde: *Entropia empátia*.

Sánta Miriám beszélői sokszor utaznak (*Autópálya, Triptichon, Corona Intercity*), de nem érkeznek meg, mert maga az út a lényeg. Ha pedig valahova talán megérkeztek mégis, nincs igazán neve a helynek, csak koordinátái (*45.94°N 24.96°E*). A helykeresés középpontjában érezhetően az elemi idegenségérzet áll, amely eleve zárójelbe teszi a keresést is, mármint, hogy mire is irányul: a keresés fontosabb, mint a megtalálás. Talán azért, mert az utóbbi lehetetlen is. A *Schengen három hangra szép*, többszólamú versében interiorizálódik a *hely*, nem mellesleg az egyetlen elhangzó városnév Belgrádé – mely ugyanúgy kívül van a schengeni határon, mint ahogy tulajdonképpen Románia is. Ám hogy valóban oda tart, vagy ott van-e e három hang gazdája közül

bár az első, az egyszer állításként, egyszer tagadásként szerepel a szövegben.

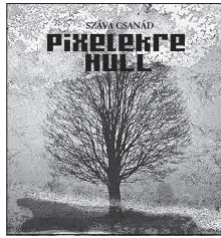
A hívószavakként, sajátos pretexteként működő mottók kapcsán hasonló esetekben popkulturális utalásokról kellene beszélni, ám az itt található részletek legnagyobb része csak nagyon sajátos olvasatban (példának okáért épp a költészethez képest) része a tömegkultúrának – inkább szubkulturális hivatkozások, ami passzol a szövegben tematikusan is megjelenő, reflektált szubkulturalitáshoz. Ezek a rock- és metálszövegek szétnyitják a szövegek nyelvi terét, egyrészt, mert – bár akad görög nyelvű hivatkozás is, de máshol mindenhol – ékes angolsággal előznek meg vagy ékelődnek be (egy helyen egy Audioslave-szám), másrészt műfaji jellegzetességeikből adódóan legalább annyira hívnak be zenét is, mint amennyire a szöveg jelen van – ennek észlelése azonban már valóban kevesek kiváltsága. Akiké viszont igen, azok tudják, hogy e zenék kapcsán is gyakran előke-rülő jelző a szigor.

Többszólamú a szerző első verseskötönyve, és bár nem mindegyik szólam egyformán erőteljes és kiegyensúlyozott, ha legjobb darabjai felől közelítünk a kötethez, gazdag anyagot találunk. Nem akarom elhallgatni, hogy a *Kódot a kódnak* ciklus darabjai inkább tűnnek a szerző tejfogainak – elsőre azt gondoltam, nem biztos, hogy szerencsés ezeket megmutatni, másodjára azt, hogy ennyi belefér. De mindenképpen igazságtalan volna, ha éppen ennek darabjainál időznék. Hiszen különös hang és szemléletmód köszön be ezzel a kötetrel irodalmunkba. *Elsziruposodás* – szoktunk ilyet mondani a mai líránkra. Nagyon jó, amikor rá lehet mutatni egy könyvre, amely a maga szálkás-szurtos-szűrősségével válik kirívóvá a fiatal költészetben.

Sánta Miriám: *Hétfőn meghalsz*. Erdélyi Híradó – FISZ, Kolozsvár-Budapest, 2019.

[„Az város sötét oldala”]

Száva Csanád: *Pixelekre hull*. Cédrus Művészeti Alapítvány, Budapest, 2020.

„ez nem lesz amire vártál” – írja Turczi István, Száva Csanád *Pixelekre hull* című, lényegében (?) első kötetéhez illesztett fülszövegében, amit a versek egyes töredékeiből rak össze. Száva Csanád a verseskötet-kéziratával az elsőkötetesek Prágai Tamás-díját nyerte el 2020-ban, de 2017-ben már a *Napút* folyóirat mellékleteként megjelent a *Nyomhatározó* című munkája. Az eljárás mintha azt sugallná: Száva Csanád verseinek alapvető gondolatai önmagukban, szövegkörnyezetükből kiragadva is működőképesek. Ez a játékoság a kötet poétikájában is könnyen megtalálja helyét, ami, igaz, ki-munkált, keretre szabott eljárásokkal, elgondolásokkal dolgozik.

Fülszöveg

Legjobb példa rá a cím, illetve a címadó vers: játékba hozza kicsit a pixel kifejezés irodalmi és filmművészeti előzményeit, s dekonstruálja ezt a kifejezést (is), mégis inkább „túl” van a paradigmán, mintha más lenne az ő „tűrésűszöbe”. Ezt a megszólalást a haitu felől lehet értelmezni.

A kötetnek nincs meghatározó hangulata, ritkán enged a melankolikus vagy éppen felfokozott képeknek. Leginkább a hétköznapiasság mozzanatait, tárgyait, szimbólumait figyeli a beszélő, a szubjektíváció folyamatában a város (Kolozsvár?) írja vissza magát személyes élménnyé, „a város hajszálakra szedett hálója”. Különös létformákból rakódik össze

ez a hely, ahová „kikerget/az éjszaka sötét oldala” (83.).

A tudatosság komoly munkáját a balladaszerű versek még tovább mélyítik, ezt csak ritkán ellenpontozza a szerény szenzibilitás, mivel „egy új nyelv szabálytalanságai” nem mutatják ennek a belső világnak az alkotóelemeit. Egy „balesetet szenvedett nap” (30.) után észrevétlenül csúszik be az emberi nyomorúság vagy éppen a patkányfogban megvilanó feszültség a pincelakás vakablakán. A *Pixelekre hull* című kötet egyik legfőbb erénye tehát, hogy nem túlterhelt gondolatilag, még akkor sem, ha a világ minden részlete az a vizsgálatot kérné tőlünk, mivel „végeérhetetlen csiripelés arról: hogy vagyunk”. Az eredmény jó értelemben redukív, noha minduntalan felcsillan a lehetősége annak, hogy belülünk „barátkozni ismeretlen gondolatokkal” (46.). Hogy pontosan honnan szorul ki az egyén, azt legteljesebben az (*elégia*) vagy az (*egy fiú története*) című vers mutatja fel. Ezekben a szövegekben is jelen van a redukció, mégis kissé felbomlik a pixelszerűen összerakott képanyag; a kötetzáró versben pedig megjelenik a szerző szöveg fölé hajló képmása, így lesz az „égi-földi dalnak furcsa vége”, és „így hullnak szét az összefércelt régen/ tarkabarka takaróid kockái s alatta arcod” (7.).

PÁL-LUKÁCS ZSÓFIA

Egy Halle élete

Alexandru Potcoavă: *Viața și întoarcerea unui Halle*. Polirom Kiadó, EGO-prozsa sorozat, 2019.

Alexandru Potcoavă egyelőre csak román nyelven olvasható regényét (magyarul *Egy Halle élete és visszatérése*nek lehetne fordítani) a kritika családrégényként, fejlődésregényként emlegeti – sőt, a kötet eredeti fülszövegét író Radu Pavel Gheo sagának nevezi. Az említett mű valójában mindhárom műfaji leírás sajátosságait hordozza, a dolog pikantériája pedig az, hogy Halle Rezső a történet főszereplője, erőteljes magyar identitással rendelkező kikeresztelkedett temesvári zsidó, a szerző dédnagyapja. „Meglépetéssel fedeztem fel önmagamban a dédapámat. Nagymamám sokáig gondolkodott azon, kitegyen-e engem ennek a zürzavaros múltnak, és lerombolja-e azt a hitemet, hogy ízig-vérig román vagyok” – vallja Alexandru Potcoavă egy interjúban, amelyben azt is elmondja, két évtizeden keresztül munkált benne dédapja története, ennyi idő alatt rekonstruálta és formálta Halle Rezső valamikori könyvelő és szállodavezető történetét, aki az Osztrák–Magyar Monarchiában született Temesváron, majd az első világháború után értelemszerűen román állampolgárrá lett. A regényben amellett, hogy a főszereplő személyiségének kiteljesedését követhetjük nyomon, Temesvár egy talán kevésbé ismert történetével is megismerkedhetünk, hiszen a köztudatba közpapolita, „modern” városként beégett Temesvár sem volt mentes a két világháború közötti időszakra jellemző politikai, ideológiai és időnként etnikai alapú

csatározásoktól, amelyek előbb vagy utóbb minden társadalmi osztálynak a kárára szolgáltak. Halle Rezső időnként szarkasztikus, de általában kiegyensúlyozott életszemléletén keresztül láthatjuk mindezt, míg a zsidótörvények elől menekülve elhagyja a családját, és Magyarországra távozik, ahol kapcsolatainak köszönhetően eleinte munkaszolgálatosként dolgozik, majd 1944 után valamelyik koncentrációs táborban nyoma vész. Alexandru Potcoavă nagymamája, Juliánna történeteiből táplálkozva egészíti ki a hiányzó részeket, és leveleket, kordokumentumokat is felhasznál a regény megírásához.

Radu Pavel Gheo nem véletlenül nevezi sagának a regényt, hiszen a szinte jegyzőkönyvszerű pontossággal megírt részletek mellett számos lírai, filozofikus szál is beleszövődik a történetbe. Halle Rezső eltűnése után a család, főként a lánya nem adja fel a várakozást, a szerző vallomása szerint nagyanyja egész életében várta azt a pillanatot, amikor a régen eltűnt apa mégis betoppan, hazatér. Családrégényként értelmezhető a mű amiatt, hogy a szerző részletes leírással szolgál a Halle család eredetét illetően, sőt, a szálak Halle Rezső felesége, Adél révén egészen a XV. századi Svájcba is elvezetik az olvasót.

MÁRTON EVELIN

Állapotok

Szöveg: Vincze Ferenc / Rajzoló: Csillag István

A mozarti csúcsoперáról

Nemigen fér hozzá kétség: *A varázsfuval* újat, eredetit mondani akarni – mérő ábránd. Hatalmas értelmezéstörténete hol hagymázos elméjű összeesküvés-teoretikusok ötletkomplexumaiba vezet, hol meg a poézis lankáira. De számtalan egyéb kimenetel is lehetséges. Zenetudósok és filozófusok, színházzsakértők és eszmetörténészek írtak össze könyvtárnyi szöveget róla, a literátorok a 18. századalkonyi Bécs külvárosának legalábbis gyanús szellemiségű színháztulajdonosát és librettistáját, Schikanedert próbálják erőltlenül mentegezni az összefércelt és többrendbelileg felfeslő történetfűzér miatt, s még a sztárhermeneuta Gadamer is e hatásvadász, ám lényegileg csenevész mese gagyiságával állítja szembe Mozart zsenialitását (s ebben neki nyilván igaza is van). A mozarti biográfia tudorai szinte dagonyáznak a szabadkőművesség szimbolikájának varázsfuvalai megfeleltetéseiben, a zenei forma- és összhangzattanászok, az operatörténet alkímistái a zenei sík komplexitását magasztalják, illetve lecsengett, meghaladott operanyelvek vonásait és fordulatait szembesítik egyéni, szellemes szerzői megoldásokkal. *A varázsfuval*ról szóló irodalom tehát hatalmas vásárcsarnoknak tűnik, ahol az exkluzív csúcstermékektől a kínai bolt szemeteig minden van, mégpedig túlcsonduló kínálatban.

Ami ebben a kilátástalan bőségben biztos pontunk lehet: a zene hallgatása mint *hiteles cselekvés*. A zenei videókiadók és az internetes csatornák igen bőkezűen teszik hozzáférhetővé *A varázsfuval* kortárs operai előadásait – okos, ízléses, mélyen értelmezhető, illetőleg elkapkodott, modernke-

dő, szertelen változatokat egyaránt –, de én most a *zenehallgatásról* beszélek. Tisztában vagyok vele, hogy csonkításra szolítottok fel, de meggyőződésem, hogy az érzéktapasztalás e tudatos szűkítésével a zene mozartibb értéséhez/érzéséhez juthatunk közelebb, mint ha belemerítkeznénk az *operaság* komplexitásának irodalmába, és egy-egy konkrét megvalósulás, produkció sajátosságai kötnék le figyelmünket. (Ezt az egyébként minden operazenét általánosan fenyegető értelmezési utóéletet „elhárítani” korántsem könnyű. Az operákról szóló szakmunkák túlnyomó többsége nem a zenével, hanem a dramaturgiával, a kortörténet mába vezetésével, az eszmetörténeti olvasattal stb. szokott foglalkozni.)

A varázsfuval hallgatásakor – számomra legalábbis egyértelműen – valóságos érzelmi-szellemi ünnepet fakaszt az operanyelvek sokrétűsége. Semmi kétség, egészében véve *A varázsfuval* teljesen megfelel a vígopera kritériumainak, ám a benne kombinálódó nagyopera, a 18. századi *opera buffa* és a prózával cementezett tündérkedésben határokat nem ismerő daljáték (Singspiel) szellemisége, hagyománykomplexuma, jelentésmezői minduntalan ámulatba ejtenek. S épp így vagyok lelkesedni képes a II. felvonás 8. képében megszólaló korálért is (amikor két vértess áll őrt a tűz- és vízpróbák kapuinál), amely félreérthetetlen, hódoló utalás a barokk egyházi korálirodalom hagyományaira, s Mozarttól valóban gesztusértékű e drámai pillanatot – a végső megpróbáltatás előtti magasztos feszültségben – bachi tágasságú (illetve fegyelmű) hangtestbe bújtatni.

De persze azokat is teljesen megértem, akik az *opera seria* rétegének fókuszpillanatait – így az Éj királynőjének két áriáját vagy Sarastro igazságosztó énekszerpét – őrzik leginkább szívükben. (Egészen sajátságos egyébként, hogy a drámai rendszer két sarkpontja, a negatív Éj királynője és a „jó” pólus, Sarastro egyaránt a 18. század végére némileg improduktívává kötött, a korszerűtlenség gyanújával illetett, terjedelmes *opera seria* eszköztárával kapta meg arcát; de mi tagadás: épp a nagyoperai közelítés adott módot azokra a felejthetetlen áriákra, amelyek *A varázsfuval* leismertebb, szinte slágerszámba menő részletei.)

Amplitúdó

A stílusrétegzettséget persze Mozart korábbi operáiban is megtaláljuk, csak hogy *A varázsfuval*ban már szolid funkcionálitással. Igaza van a Mozart-monográfus Hermann Abertnek: „Az újdonság e tekintetben nem a stílusok gazdagsága, amely az egyszerű népies daltól a korálig és a glucki nagyságú kórusjelenetekig vezet – mindezzel már a régebbi bécsi Singspiel-mesterek is éltek –, hanem az a zseniális és a legnagyobb művészi képességről tanúskodó mód, ahogy Mozart ezt a gazdagságot a dráma szolgálatába állítja. Míg a régiek itt gyakran eléggé válogatás nélkül jártak el, és így érték el legjobb hatásukat, Mozartnál minden stílus maga a kiválasztás által, amit az egyes esetekben foganatosít, különleges drámai értelmet kap.”

JAKABFFY TAMÁS

Ami járványidőben is konzerválható

Nehéz megszeliđíteni az aktualitást: változékony, folyton bujálkáló, félénk lény. Mire az ember szerkesztőprogramot ragadna, fenekestől felfordul minden, amit addig biztosnak hitt. Nem lehet elhagyni az országot. Később az otthonunkat sem. Spájzolóunk. Éllemisziert. Élesztőt. Vécépapírt. Emberi kapcsolatokat. Bármit, ami konzerválható.

Benedek Levente *CAPSLOCKDOWN* című sorozatában arra reflektál, mi történik, ha a nyolc óra munka, pihenés és szórakozás helyszíne ugyanaz a folyton szűkülő tér: a külső tér fokozatosan belsővé idomul, az emberiséget felkészületlenül érő járványhelyzet lassan személyes szorongásként raktározódik el, mint hónapok óta bezártságban tartott testben a táplálék. Hogyan reagálhatunk ezekre az eddig sosem látott problémákra? Akad erre egy frappáns román nyelvű kifejezés: *haz de necaz* – és az időszakban, amelyet ezek a plakátok felöllelnek, bőven jutott mindkettőből. Benedek Levente munkái azonban nem csak „nevetnek a bajon”. A posztmodernben ez talán még működött volna, napjainkban viszont kevés.

Minden plakát elsősorban reklámem, hirdetés. Benedek Levente ezt a műfaji hagyományt ötvözi a karikatúrák és mémek sajátos humornyelvével, közéleti jelenségek és problémák személyes interpretációjával, és már-már bűncselekménnyel határos szöveccel (ilyen például a *Covidia dell'Arte* vagy a *Pandemagritte*). Nem csupán öncélú nyelvi-képzőművészeti játékok ezek, hanem fontos társadalmi kérdések közvetítői is. Akad olyan, ami csak a miénk, erdélyieké: kevesen értenék például a *Patemie* című munkát, ha nem ismernék a több mint százéves „vitát” Erdély hovatarozásáról, amely Klaus Johannis emlékezetesen balul sült sajtótájékoztatójával érkezett el újabb állomásához. A *Hora et Labora* vagy a *BOC* láttán is csak azok zsebében nyílhat ki a bicska, akik

látták a felvételeket arról a szabadtéri ortodox miséről, amelyben a járványpanik kellős közepén ugyanazzal a kiskanállal áldoztattak.

A *Flatten the Curve* viszont egy sokkal szélesebb társadalmi réteget érintő problémát vázol fel: a járványidők alatti zugevésben megnyilvánuló pótcselekvések sora megannyiak testképzavarát idézte elő vagy erősítette fel. Amint a járványhelyzet házi elkülönülésbe kényszerített sokakat, úgy éltek reneszánszukat ismét az összeesküvés-elméletek, amelyeket az *5G* című plakát gyűjt össze, de hasonlóan univerzálisak a *Home Office* vagy a *The End* című munkák. Egyes plakátok legalább ugyanannyira univerzálisak, amennyire helyiek: ilyen például a kiállítás címadó munkája, a *CAPSLOCKDOWN*, amely mind a magyar, mind a román, mind a nemzetközi médiában őshonos klikk- és pánikkeltő címkéket teszi neveltség és egyben kritika tárgyává. Hasonlóan összetett az *Art Residency*, amely Caspar David Friedrich szinte mainstream *Vándor a ködtenger felett* című festményét ötvözi egy temesvári blokknegyed kilátásával.

Artefaktum

Benedek Levente munkái rétegelt mentalitás- és társadalomkritikák, finom metamodern humorral fűszerezve. Nem elég csupán neveltségessé tenni a jelenséget, ha nem segítünk a megértésében. Ehhez mérten nem látni felsőbbrendű vagy ítélkező magatartást a munkáiban, inkább közösségformáló egyetemeséget: egységet és kétséget. Mindezt szinkronban, mindezt úgy, hogy ne csupán nevetessenek, hanem segítsenek annak tudatosításában, hogy elsősorban *mi* a baj, vagy mi lehetne. A járvány csupán kerettörténet.

MĂRCUŢIU-RĂCZ DÓRA

Novemberi évfordulók

- 1 – 490 éve született Étienne de la Boétie francia költő
250 éve született Constantin Diaconovici-Loga filológus
2 – 45 éve halt meg Pier Paolo Pasolini olasz író, filmrendező
3 – 520 éve született Benvenuto Cellini olasz író, szobrász
4 – 130 éve született Klabund német író
5 – 60 éve halt meg August Gailit észt író
140 éve született Mihail Sadoveanu román író
6 – 140 éve született Robert Musil osztrák író
7 – 100 éve halt meg Endrődi Sándor költő
80 éve halt meg Pintér Jenő irodalomtörténész
8 – 260 éve született Budai Ferenc történész
310 éve született Sarah Fielding angol író
120 éve született Margaret Mitchell amerikai író
9 – 140 éve született Jordan Jovkov bolgár író
10 – 100 éve született Kocziány László irodalomtörténész
45 éve halt meg Lányi Sarolta műfordító
160 éve született Porzolt Kálmán író
11 – 110 éve született Mihail Davidoglu román író
160 éve született Ola Hansson svéd író
13 – 170 éve született Robert Louis Stevenson skót író
14 – 70 éve halt meg Orhán Veli Kanik török költő
110 éve született Jerzy Putnam lengyel író
15 – 740 éve halt meg Albertus Magnus német író
350 éve halt meg Jan Amos Komenský (Comenius) cseh pedagógus
110 éve halt meg Wilhelm Raabe német író
16 – 30 éve halt meg Oltyán László erdélyi író
780 éve halt meg Ibn al Arabi arab filozófus
150 éve született Eugenio Donadoni olasz író

- 17 – 80 éve halt meg Alexander Engel osztrák író
18 – 130 éve született Indig Ottó író
220 éve született Karl Gottfried von Leitner osztrák költő
195 éve született Lévay József költő
19 – 120 éve született Anna Seghers német író
20 – 200 éve született Ábrányi Emil író, politikus
90 éve született Arnóthy Krisztina magyar-francia író
110 éve halt meg Lev Nyikolajevics Tolsztoj orosz író
21 – 110 éve született Theodor Constantin román író
45 éve halt meg Gunnar Gunnarson izlandi író
190 éve halt meg Kisfaludy Károly
150 éve halt meg Karel Jaromír Erben cseh költő, folklorista
22 – 95 éve született Gyertyán Ervin író
23 – 100 éve született Paul Celan osztrák költő
150 éve született Ráth-Végh István történész
24 – 150 éve halt meg Lautréamont francia költő
100 éve halt meg Alexandru Macedonski román költő
25 – 320 éve született Árva Bethlen Kata író
26 – 50 éve halt meg Bartók György filozófus
110 éve született Csehi Gyula irodalomtörténész
70 éve halt meg Hedwig Courths-Mahler német író
27 – 50 éve halt meg Petru Comarnescu román történész
80 éve halt meg Nicolae Iorga román történész
40 éve halt meg Kicsi Antal erdélyi irodalomtörténész
28 – 145 éve született Dékány Kálmán író
200 éve született Friedrich Engels német filozófus
100 éve született Somlyó György költő
29 – 45 éve halt meg Birkás Endre író
175 éve született Dóczi Lajos író
30 – 120 éve halt meg Oscar Wilde angol költő, író

Tanács

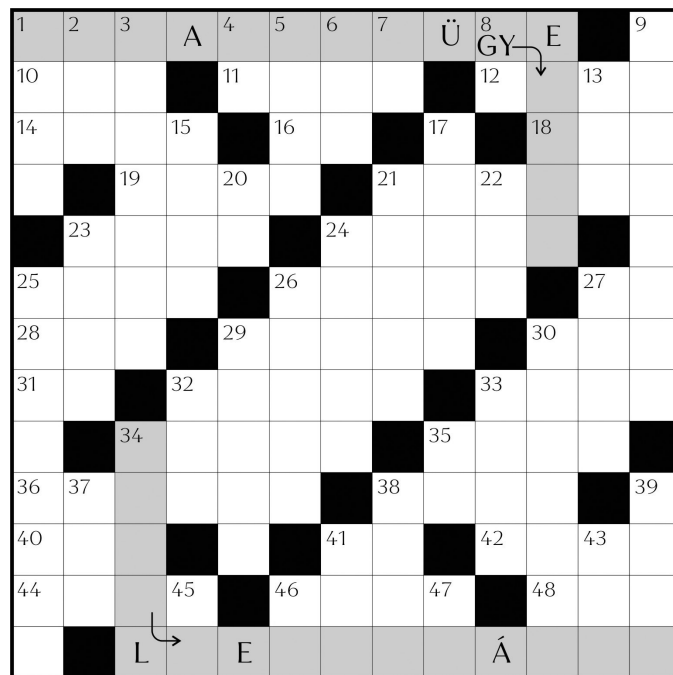
Attól kérj tanácsot, ...

A fősorok Leonardo da Vinci fenti gondolatának a folytatását rejtik.

VÍZSZINTES: 1. A folytatás első része. 10. Felső végtag. 11. Kis mértékben. 12. Verdi operája. 14. Pihentetett szántó föld. 16. Izomköltő szalag. 18. Hím kecske. 19. Magas folyópart. 21. ... Gomez; énekesnő, színésznő. 23. Hibázik a tornász. 24. Kést élesít. 25. Zenei függelék. 26. Páncél, angolul. 27. Kínai hossz mérték. 28. Elavult hordómérték. 29. Dél-amerikai kukoricapálinka. 30. Tyúkhang. 31. Éneklő szócska. 32. Holland sajt-fajta. 33. Messze van Jeruzsálem-től! 34. ... Calvino; olasz író. 35. ... rege; Shakespeare műve. 36. Régi spanyol pénzegység. 38. Színültig. 40. Költő (István). 41. Kiel központja! 42. Rangos matematikai díj. 44. Kedves, németül. 46. Gya-

kori női név. 48. Ausztráliai futómadár.

FÜGGŐLEGES: 1. Heveny, sürgős. 2. Vuk apja. 3. Hirtelen futni kezdő. 4. Ebben a 24 órában. 5. Vél, gondol (népies). 6. Borókaízű pálinka. 7. Az ezüst vegyjele. 8. Kettőzve: ostoba, hülye. 9. Felmosó, sepregető. 13. Karatefokozat. 15. ... in fabula; a mesebeli béka. 17. A Robinson Crusoe írója (Daniel). 20. Vállalati forma, röviden. 21. Sapaellenző. 22. Kályha sütője. 23. Ravaszdi állat. 24. Idegen előtag; szín-. 25. Szeget falba verő. 26. Szórványos női név. 27. Északi germán isten. 29. Juttatató. 30. Cső jellemzője; öb. 32. Czuczor Gergely írói álneve. 33. Szótlanul elgondolkodó. 34. A folytatás második, befejező része. 35. Magad. 37. Becézett Egon. 38. A tea alkaloidja. 39. Len-ti helyen. 41. Mellém. 43. Ama párja. 45. Biatorbágy határai! 46. Estefe! 47. Üres táj!

A Helikon 2020/19-es lapszámában közölt Zene című rejtvény megfejtése: *amelyet az emberi természet nem nélkülözhet.*

R. T.

TÁMOGATÓINK:

TÁMOGATJA AZ RMDSZ ÉS A KOMUNITÁS ALAPÍTVÁNY

Primăria și Consiliul Local Cluj-Napoca
VISIT CLUJ
The Heart of Transylvania

Proiect realizat cu sprijinul Primăriei și Consiliului local Cluj-Napoca. Kiadványunkat Kolozsvár Polgármesteri Hivatala és Városi Tanácsa is támogatja. Revistă finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale. Kiadványunk a Kulturális és Nemzeti Identitás Minisztériumának támogatásával jelenik meg.

Alapító főszerkesztő:
SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztő:
KARÁCSONYI ZSOLT
vers, műfordítás

Főmunkatárs:
EGYED EMESE
KIRÁLY LÁSZLÓ

Szerkesztőség:
DEMETER ZSUZSA: kritika
HORVÁTH BENJI: Pavilon 420, Artefaktum
PAPP ATTILA ZSOLT: film, interjú

MÁRTON EVELIN: próza
MÁRCUȚIU-RÁCZ DÓRA: honlap
RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő
DEÁK JUDIT: szerkesztőségi titkár

Lapterv: ÁRKOSSY ISTVÁN; Számítógépes tördelés: FAZAKAS BOTOND; nyomtatja a Misztótfalusi Kis Miklós református sajtóközpont